

GRAECOLATINA PRAGENSIA XXI

ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE PHILOLOGICA 1- 2006

THE KAROLINUM PRESS 2006

Distributed by Editorial Office of Faculty of Arts and Philosophy, Charles University, 2 Jan

Palach Sq., 116 38 Praha 1, Czech Republic

E-mail address: *edice@ff.cuni.cz*

MEMORIAE AETERNAE CAROLI JANÁČEK

INDEX

PHILOSOPHICA

Kryštof B o h á č e k

Janáček's gorgianische Leistung: Eine erfolgreiche Forschung, die vom Erfolg nicht
gekrönt wurde.....13

Jan J a n d a

Karel Janáček, Sextus Empiricus und der neupyrrhonischer Skeptizismus.....29

Helena K u r z o v á

Die σοφόν- Fragmente Heraklits.....51

Rosario La S a l a

Argumentative Strategien bei Sextus Empiricus. Das Beispiel des Kriteriums.....63

PHILOGICA et LINGVISTICA

Bohumila M o u c h o v á

Beobachtungen zu den Ausdrücken *impudentia, impudens, impudenter*79

Rosario P i n t a u d i

Un „titolo“ di Gregorio di Nissa in un papiro di Praga.....99

Lucie P u l t r o v á

The Formation of the Latin Perfect Passive Participles.....101

Dana S v o b o d o v á

Ist Prometheus mit leeren Händen eingetroffen? Über die Interpretation und
Übersetzung des Polysemen (zu Catull. 64. 294-297).....141

HISTORICA

Jan B o u z e k

Archaeology and History: Between Literary and Archaeological Sources on Celtic Migrations.....153

Stanislav D o l e ž a l

Joannes Chrysostomos and the Goths.....165

Jana K e p a r t o v á

Rabanus Maurus und seine Welt der antiken Abkürzungen und Zeichen.....187

Magdalena Moravová

Official Imperial Cult in Dacia and Comparison of Its Character with Other Danube Provinces.....211

Pavel O l i v a

Solon in der aristotelischen *Athenaion Politeia*.....231

EXISTIMATIONES LIBRORVM

P. Dronke, *Imagination in the Late Pagan and Early Christian World. The First Nine Centuries A.D.* Firenze 2003. (Martin Bažil).....243

C. Gazdac, *Circulația monetară în Dacia și provinciile învecinate de la Traian la Contantin I.* Cluj-Napoca 2002. (Magdalena Moravová).....246

M. Stahl, *Gesellschaft und Staat bei den Griechen: Archaische Zeit.* Paderborn - München - Wien - Zürich 2003. M. Stahl, *Gesellschaft und Staat bei den Griechen: Klassische Zeit.* Paderborn - München - Wien - Zürich 2003. (Jan Souček).....248

G. Camporeale, *Die Etrusker. Geschichte und Kultur.* Düsseldorf/Zürich 2003 (Václav Marek).....253

G. Hölbl, *Geschichte des Ptolemäerreiches. Von Alexander dem Großen bis zur römischen Eroberung.* Stuttgart 2004. (Václav Marek).....255

E. Baltrusch, *Caesar und Pompeius.* Darmstadt 2004. (Václav Marek).....257

A. Demand, A. Goltz, H. Schlange-Schöningen (Hrsgg.), *Diokletian und Tetrarchie. Aspekte einer Zeitenwende.* Berlin-N.Y. 2004. (Václav Marek).....259

PHILOSOPHICA

Kryštof Boháček (Praha)

Janáček's gorgianische Leistung. Eine erfolgreiche Forschung, die vom Erfolg nicht gekrönt wurde.

Der Autor kehrt zu einem Artikel von Karel Janáček, *Rozbor zpráv o filosofii Gorgiově* (*Analyse der Berichte über Gorgias' Philosophie*), aus dem Jahre 1932 zurück, der von Gorgias' Schrift *Über das Nichtsein* handelt. Zuerst legt er einen Vergleich mit dem bekannten, vier Jahre jüngeren Artikel von Olof Gigon vor und kommt dann zu dem Schluss, dass die entscheidende Bevorzugung der Quelle *MXG* und die Ablehnung von Sextus Empiricus bereits bei Janáček zu finden ist. Sein auf tschechisch verfasster Artikel entging jedoch leider der Aufmerksamkeit der internationalen Gorgias-Forschung.

Boháček's Artikel zeigt auf, dass Janáček's Artikel noch heute inspirieren kann. Boháček's eigene Interpretation, die in der Monographie *Proč Gorgiás mluví. Úvod do filosofie nebytí* (*Warum spricht Gorgias. Eine Einführung in die Philosophie des Nichtseins*) vorliegt und im Artikel nur angedeutet wird, unterscheidet sich von Janáček's Interpretation auffallend, dennoch schätzt der Autor z. B. Janáček's Gliederung des ersten Teils von Gorgias' Schrift, die bei keinem anderen gorgianischen Forscher so zu finden ist. Bestimmte Unzulänglichkeiten aus der Sicht der heutigen Forschung sieht Boháček in Janáček's rein philologischer Methode: Besonders im Fall von Gorgias „*Über das Nichtsein*“ erweist sich diese Herangehensweise als unnötig einschränkend und unzulänglich.

Janáčkův gorgiánský počín

Autor se vrací k článku Karla Janáčka *Rozbor zpráv o filosofii Gorgiově* z roku 1932, jenž pojednává o spise „*O nebytí*“ Gorgii z Leontín. Nejprve předkládá srovnání s velmi známým o čtyři roky mladším článkem Olofa Gigona a dochází k závěru, že rozhodující příklon k pramenu *MXG* a odmítnutí Sexta Empirika učinil již Janáček. Jeho česky psaný článek však unikl bohužel pozornosti světových gorgiánských badatelů.

Článek ukazuje, že nás Janáčková studie může inspirovat i dnes. Autorova vlastní interpretace, předložená v monografii *Proč Gorgiás mluví. Úvod do filosofie nebytí* a v článku pouze naznačená, se od Janáčkovy výrazně odlišuje, přesto autor vysoce hodnotí např. Janáčkovu členění první části Gorgiova spisu, jež nemá obdoby u žádného jiného gorgiánského badatele. Jisté nedostatky z pohledu dnešního bádání spatřuje Boháček v Janáčkově rozhodnutí přistupovat k filozofickému textu čistě filologicky: zvláště v případě Gorgiova „*O nebytí*“ se tento přístup ukazuje jako zbytečně omezující a nedostatečný.

Jan Janda (Praha)

Karel Janáček, Sextus Empiricus und der neupyrrhonische Skeptizismus

Im Aufsatz werden die Hauptergebnisse behandelt, die K. Janáček auf dem Gebiet der Sextus- und Neupyrrhonismus-Forschung erreicht hat. Die erste, höchst wichtige Entdeckung Janáček's liegt darin, dass er in seiner bahnbrechenden Monographie *Prolegomena to Sextus Empiricus* überzeugend bewiesen hat, dass zwischen der ältesten Schrift des Sextus (*Pyrrhoniae hypotyposes* – PH) und der nachfolgenden Schrift (*Adversus mathematicos* M VII-XI) wesentliche Sprach- und Stilunterschiedlichkeiten bestehen. Der weitere bedeutende Beitrag Janáček's zur Sextus-Forschung liegt darin, dass er als erster erkannt hat, dass die

Hauptschrift des Sextus Empiricus (M VII-XI) als Torso erhalten ist. Von dieser Schrift hat sich nur der polemische, den Büchern II-III von PH entsprechende Teil erhalten, während der dem ersten Buch von PH entsprechende Teil verlorengegangen ist. Das dritte Gebiet, auf dem Janáček beachtungswerte Ergebnisse erreicht hat, ist seine Untersuchung einiger Parallelpassagen zu Sextus' Schriften, die sich bei Diogenes Laertios und Hippolytos befinden. Im Abschlussabschnitt des Aufsatzes wird auf die Kritik von R. Bett aufmerksam gemacht, die sich auf Janáčeks Auffassung der relativen Chronologie von Sextus' Schriften bezieht.

Karel Janáček, Sextus Empiricus a novopyrrhónský skepticismus

V článku je podán výklad o hlavních zásluhách Karla Janáčka v bádání o Sextu Empirikovi a novopyrrhónském skepticismu. Autor si částečně všímá i kritických ohlasů, které některé Janáčkovy názory vyvolaly. Prvním významným objevem K. Janáčka byl poznatek, že Sextův spis PH (považovaný za nejstarší) je napsán odlišným stylem než M VII-XI (spis následující). Druhým objevem, který měl převratný význam, bylo podání důkazu, že ze Sextova hlavního spisu MVII-XI se zachovala jen polemická část, odpovídající obsahově PH II-III. Základní část, odpovídající PH I, se ztratila. Janáček se dále zasloužil o objasnění vztahů mezi pasážemi ze Sextových spisů a obsahově příbuznými texty zachovanými u Diogena Laertia a Hippolyta. V závěru článku se upozorňuje na kritiku Janáčkovy koncepce chronologie spisů Sexta Empirika, kterou podal R. Bett.

Helena Kurzová (Praha)

Die σοφόν-Fragmente Heraklits

GRAECOLATINA PRAGENSIA XXI, 51-61

In the present discussion on the σοφόν- fragments, especially the proposed interpretation of the fragment B50 differs from the most widespread traditional interpretation and reading. The manuscript *εἰδέναι* (cf. *ἴσασι* and *ὁμολογοῦσιν* in the following sentence in Hippolytus, which echo the respective verbs of the fr. B50) is maintained, whereas most interpreters accept the conjectural *εἶναι*; σοφόν is not taken for impersonal (as the traditional interpretation supposes, though the impersonal σοφόν with infinitive is otherwise not attested), but for the substantival neuter as in other σοφόν- fragments; the acc. c. inf. construction σοφόν ἐν πάντα εἰδέναι (with quite usual hyperbaton on the proleptic accusative) depends on the “modal” infinitive with ἔστιν in the sense of “is to be..., can, must be...”. On this basis the fragment can be translated as follows: “Listening not to me but to the logos it is to be said (in common with the logos) about the wise, that it as one thing only knows all”. Thus, this fragment displays the characteristics common to σοφόν- fragments. All these fragments contain the substantival σοφόν in its philosophically relevant sense, its exclusiveness is expressed by means of expression ἐν τὸ σοφόν, (τὸ) σοφὸν ἐν (with the variant σοφόν ... πάντων κεχωρισμένον in the fr. B108). The willing and thinking is attributed to the σοφόν: εἰδέναι of the fr. B50 joins to οὐκ ἐθέλει καὶ ἐθέλει of the fr. B32 and ἐπίστασθαι γνώμην of the fr. B41 (here *ὁτέη κυβερνήναι* is read, in the sense of “the thought/plan by which to steer, how to steer”). It is this characteristics which is decisive for the position of the (τὸ) σοφόν („φρόνιμον πῦρ”) among other basic expressions of Heraclitus' philosophical thinking. With the reading *εἰδέναι* in the fr. 50, also the undesirable identification of ἐν with πάντα is eliminated, which the reading with εἶναι suggests. However, this does not conform with

Heraclitus' concept of oppositions, the relationship between Heraclitean oppositional pairs being dynamic (reciprocal interchange) and asymmetrical (with one item governing the whole opposition). Also other fragments with the lexemes σοφός (including fr. B35 with φιλοσόφους taken as predicate, hence "those who are learned in a good many things must be men who love wisdom") and σοφίη (fr. B112) are briefly discussed.

Σοφόν v Herakleitových zlomcích

V příspěvku věnovaném interpretaci Herakleitových zlomků s výrazem (τὸ) σοφόν se především interpretace zlomku B50 liší od tradovaného čtení a výkladu. Rukopisné εἰδέναι (srov. následující větu v Hippolytovi, kde slovesa ἴσασι a ὁμολογοῦσιν jsou zřejmě ozvěnou příslušných sloves zl. B50) je zachováno, zatímco většina interpretů přijímá konjekturu dosazující εἶναι; σοφὸν... není považováno za neosobní predikát s infinitivem, jako je tomu v tradičním pojetí (ačkoliv tato vazba není jinak doložena), nýbrž za substantivní neutrum jako v ostatních třech zlomcích s (τὸ) σοφόν; akuz. s inf. σοφόν ... ἐν πάντα εἰδέναι (s dosti běžným hyperbaton proleptického akuzativu) závisí na „modálním“ infinitivu s ἔστιν ve smyslu „jest říci, má/musí se říci“. Na tomto základě lze zlomek přeložit takto: „Vyslechnou-li ne mne, nýbrž logos, je třeba říci (v souhlase s logem) o moudru, že ono samo zná všechno“. Tak vykazuje tento zlomek rysy společné s ostatními zlomky obsahujícími (τὸ) σοφόν. Ve všech zlomcích jde o substantivní σοφόν ve filozoficky relevantním smyslu. Výlučnost moudra je vyjádřena pomocí výrazů ἐν τὸ σοφόν, (τὸ) σοφόν ἐν (s variantou σοφόν ... πάντων κεχωρισμένον zlomku B108. Moudru je připisována vůle a myšlení: εἰδέναι zlomku B50 se připojuje k οὐκ ἐθέλει καὶ ἐθέλει zl. B32 a ἐπίστασθαι γνώμην zl. B41 (se čtením ὅτι κυβερνήσαι ve smyslu „(myšlenku/záměr), jak řídit“. Tímto rysem se rozhodujícím způsobem vyznačuje (τὸ) σοφόν („φρόνιμον πῶρ“) mezi ostatními základními výrazy Herakleitova filozofického myšlení. Se čtením εἰδέναι v zl. B50 je také odstraněna nežádoucí identifikace Jedna, ἐν, se vším, πάντα, kterou čtení s εἶναι navozuje a jež neodpovídá Herakleitovu pojetí protikladů. Vztah členů herakleitovských protikladných párů je dynamický, založený na vzájemné proměně, a asymetrický, s jedním členem určujícím pro celou opozici. Také další zlomky obsahující lexémy σοφός (včetně zl. B35, kde φιλοσόφους je chápáno jako predikát, tedy „je nutno, aby znalci mnoha věcí byli milovníky moudra“) a σοφίη (zl. B112) jsou stručně zmíněny.

Rosario La Sala (Erlangen)

Argumentative Strategien bei Sextus Empiricus.

Das Beispiel des Kriteriums

GRAECOLATINA PRAGENSIA XXI, 63-75

The article intends to demonstrate how Sextus Empiricus organizes his argumentative material within his sceptical investigation of the standard of truth (in *Adversus Mathematicos* 7.29-446). I shall argue that Sextus follows certain rules which are part of a general sceptical strategy. This strategy presents the dogmatic material in such a way that Dogmatists are forced to recognize their own logical presuppositions as refuted by their own criteria – by turning the argument against itself and defeating the Dogmatists' presuppositions on their own grounds. A detailed analysis of Sextus' texts will confirm the dialectical character at the very heart of ancient scepticism: the sceptic examines the opponent's theoretical presuppositions without either sharing or judging them. Yet he suspends judgement only as long as the Dogmatists' manner of thinking is in question.

Argumentativní strategie u Sexta Empirika

Kritérium pravdy

Záměrem tohoto článku je ukázat, jak Sextus Empiricus organizuje argumentativní materiál ve svém skeptickém výkladu o kritériu pravdy (*Adversus mathematicos* 7. 29-446). Autor dokazuje, že Sextus postupoval podle určitých pravidel, která jsou součástí všeobecné skeptické strategie. Tato strategie prezentuje dogmatické názory takovým způsobem, že dogmatikové jsou nuceni uznat své logické předpoklady za vyvrácené podle svých vlastních kritérií – tzn. obracením dogmatické argumentace proti ní samotné a potíráním předpokladů dogmatiků na základě toho, co sami uznávají. Detailní analýza Sextových textů potvrzuje dialektický charakter v samé podstatě antického skepticismu: skeptik zkoumá teoretické předpoklady oponentů, aniž je sdílí nebo posuzuje: skeptik se zdržuje soudu jen potud, pokud je dogmatický způsob myšlení předmětem zkoumání.

PHILOLOGICA ET LINGVISTICA

Bohumila Mouchová (Praha)

Beobachtungen zu den Ausdrücken *impudentia*, *impudens*, *impudenter*

GRAECOLATINA PRAGENSIA XXI, 79-97

Die Ausdrücke *impudentia*, *impudens*, *impudenter*, vorwiegend in Prosaschriften auftretend, bewerten Verhalten, Taten und Äußerungen eines Menschen oder einer Gruppe negativ, innerhalb der engeren privaten Sphäre oder in der Öffentlichkeit einschließlich des politischen Lebens. Wie die Komödien von Plautus und Terenz zeigen, eignen sie sich gut für Alltagsszenen. Ihre Kraft und Wirkung steigert sich mit Affekt und Empörung, die sie begleiten und auch bei anderen erweckt werden sollen, bzw. vermindert sich bei deren Fehlen. Ihre eigentliche Domäne sind die Gerichtsreden, wo ihre Invektivkraft zur Diskreditierung der Gegenpartei nie nachlässt. Das zeigen nicht nur Ciceros Reden, sondern auch – eingeschränkter – die Deklamationen. In Ciceros politischen Reden dienen unsere Ausdrücke zur Brandmarkung des Gegners, die Antipathien gegen ihn hervorrufen soll. Sie gehören jedoch nicht - wie z. B. *audax*, *audacia* - zur politischen Phraseologie der Optimaten. Schon Sallust meidet die Termini eher zugunsten anderer Werte bzw. *vitia*. Weder in der Geschichtsschreibung noch in den stilistisch weniger anspruchsvollen Biographien der Kaiserzeit begegnet die Wortgruppe um *impudentia*, die eher in Alltags- und Gerichtsszenen passt, häufig. Dasselbe gilt für die übrige Prosa jener Zeit.

Poznámky k výrazům *impudentia*, *impudens*, *impudenter*

Výrazy *impudentia*, *impudens*, *impudenter* patří do okruhu negativních evaluativ. Kriterialem negativního hodnocení jsou obecně uznávaná pravidla chování v rodině a společnosti v užším slova smyslu i ve veřejném a politickém životě římského státu. Pojmové jádro jejich významu je určováno také jejich stálou konfrontací s pozitivními protipóly, zejména se substantivem *pudor* a adjektivem *pudens*, ale i slovesem *pudet*, *pudere*. Vztah k opačnému pólu byl u těchto bipolárních evaluativ stále vnímán. Nociónálním jádrem významu těchto slov je nedostatečný respekt k ostatním jedincům nebo společnosti, který je v rozporu se zvyklostmi, normami a zákony. Intenzita negativních emocí, které vyvolávají a mají vyvolat, je v přímé závislosti na afektu mluvčího vyvolaném jednáním, výroky nebo

úmysly lidí a na cíli, jež zamýšlí mluvčí jejich užitím dosáhnout. Je stupňována přítomností dalších výrazů obdobného charakteru, zejména *audacia*, *improbitas*, *amentia* (tvořících s našimi výrazy dvojice, trojice i řetězce) nebo formou vyjadřující afekt výrazněji (zvolání) anebo přímým apelem k adresátovi. Na druhé straně může při absenci negativního afektu a při mírné ironii poklesnout anebo nejsou negativní konotace vůbec přítomny. Rozpětí mezi větším stupněm negativní konotace při výtece a její úplnou eliminací ve zdvořilostní formuli je patrné v Ciceronových dopisech. Plnou intenzitu negativních emocí doprovázejících tyto výrazy lze sledovat v Ciceronově obžalobě Verra a v jeho obhajobách, když se Cicero snaží přesvědčit o společensky nebezpečném jednání protistrany a uspět v procesu, a také při diskreditaci politických odpůrců (Clodia, Pisona, Antonia) v politických projevech.

V úvahách o řečnictví a o úloze řečníka ve společnosti jak v době římské republiky, tak za císařství se *impudentia* kritizovaná u řečníka vztahuje především na jeho nedostatečnou odbornou kvalifikaci a morální neodpovědnost.

Sepětí těchto výrazů s každodenní situací a jejich výrazný invektivní charakter, kvůli němuž se uplatňují v soudních přích a politických projevech, je zřejmě příčinou toho, že nejsou frekventované ve stylisticky náročné umělecké historické próze ani v biografii, jejíž styl není tak náročný. Nízká frekvence těchto výrazů u autorů císařské doby je uváděna do souvislosti s faktem, že pozitivní hodnota *pudor* vztahující se k občanské morálce byla záležitostí římské společnosti dřívějšího období, kdežto v císařské době (s výjimkou augustovského období) přestala být ve změněných poměrech směrodatnou v někdejší společensko-politickém rozsahu.

Rosario Pintaudi (Firenze)

Un “Titolo” di Gregorio di Nissa in un papiro di Praga

GRAECOLATINA PRAGENSIA XXI, 99-100

La lettura piacevole del recente lavoro di Paola Buzi, *Titoli e autori nella tradizione copta. Studio storico e tipologico*,¹ mi sollecita a rendere noto un piccolo (cm 8,5 x 3,5) frammento di codice papiraceo conservato alla Biblioteca Nazionale di Praga nella collezione dei Papyri Graecae Wessely sotto la segnatura *Scat. C dal Gr. IV 79*.

Si tratta forse dell'angolo destro² di una pagina di codice, dove, in inchiostro nero a base metallica, si conserva sul lato A (↓), al di sotto di una striscia decorativa, quanto resta di un titolo:

το]ῦ ἁγίου Γρηγορίου
ἐπισκόπου Ν]ύσσης[

— — — — —

Al di sopra ed in corrispondenza della fine della striscia decorata, forse i resti di un numero di pagina ϞϞ, in origine inquadrato tra due tratti orizzontali dei quali si è conservato soltanto quello inferiore.

¹ Pisa 2005 (Biblioteca degli “Studi di egittologia e papirologia” 2).

² Non si può tuttavia escludere che il frammento appartenga alla parte centrale di una pagina di codice scritto su almeno due colonne: lo spazio a destra del lato A e a sinistra del lato B sarebbe il *vacuum* tra le due colonne.

Se questa interpretazione corrisponde al vero siamo all'interno di un grosso manoscritto probabilmente composito, una *collectio excerptorum* con più autori ed opere, o più opere dello stesso autore (Gregorius Nyssenus), del quale questo titolo ci è casualmente arrivato.

Quanto si legge sul lato B (→):

.λλ...κουç[
]. κφι[
— — — — —

non aiuta, nella sua incertezza (forse ἰλλῖ...ἰτουç[]), all'identificazione dell'opera del Nyssenus,³ che il piccolo frammento ci ha tramandato.⁴

Quel che resta della scrittura è indubbiamente collocabile nella “maiuscola alessandrina”, della quale un bell'esempio è dato in G. Cavallo – H. Maehler, *Greek Bookhands*, 1987, tav. 37 (pp. 82-83). Il nostro codice si ascrive quindi negli ultimi decenni del sec. VI d.C.; per la provenienza non ci possiamo allontanare dal generico Egitto!

„Titul spisu“ Řehoře z Nyssy na fragmentu papyru v Národní knihovně v Praze

Ve sbírce Papyri Graecae Wessely z Národní knihovny v Praze je pod signaturou Scat. C dal Gr. IV 79 fragment pravého rohu papyru (8,5×3,5 cm). Jméno Řehoře z Nyssy napovídá, že šlo o rukopis zahrnující *collectio excerptorum* obsahující spisy několika autorů anebo několik spisů uvedeného autora. Datace do 6. stol. po Kr. Provenience zřejmě egyptská.

Lucie Pultrová (Praha)

The Formation of the Latin Perfect Passive Participles

GRAECOLATINA PRAGENSIA XXI, 101-139

The prime aim of this article was to verify whether the Latin perfect passive participles, as it is commonly explained, issued directly from the original PIE adjectives with the reconstructed structure *R(z)-tós. What have emerged from the formal analysis of the excerpted participle forms is that only their smaller part can be reconstructed in this way, while the bigger part of the perfect passive participles were constructed evidently only analogically to their perfect forms. Consequently, it was necessary to explain which participles were „original“ and which were analogical. Resulting from the research is the theory that beside the perfect forms that Latin had inherited directly from the PIE (namely original root aorists, reduplicated perfects and *s*-aorists), there are the ppp. that are the direct successors of the PIE *R(z)-tós. On the other hand, beside the perfect forms that Latin had formed as neologisms (simple perfects, *u*-/*v*-perfects, some reduplicated perfects and some *s*-perfects) we can find the ppp. constructed purely analogically. This theory seems to hold true and it has a bearing on some of the sound laws formulated hitherto (e.g. the Lachmann's law).

³ Dal LDAB non si hanno altre testimonianze di provenienza egiziana se non quelle già attestate dal *Catalogue* di van Haelst, 653 e 1182 (rispettivamente LDAB 1076, 1077) collocabili nell'Arsinoites. Per le opere di Gregorio Nyssenus, cfr. *Clavis Patrum Graecorum* V (1987), 3135-3226 (pp. 209-230); spesso il titolo è τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Γρηγόριου ἐπισκόπου Νύσσης (Νύσσης) e l'indicazione dell'opera (Ἐγκώμιον εἰς οὐκ οὐκ).

⁴ Tentativi con sequenze nel *TLG* non hanno dato risultati.

Tvoření latinských participií perfekta pasiva

Prvotním cílem tohoto článku bylo ověřit, zda latinská perfektní pasivní participia, tak jak se běžně vykládá, vycházejí přímo z původních ie. adjektiv s rekonstruovanou strukturou *R(z)-tós. Z formálního rozboru excerpovaných participiálních tvarů vyplynulo, že je možné takto rekonstruovat pouze jejich menší část, a naopak větší část participií perfekta pasiva je vytvořena zjevně pouze analogicky ke svým aktivním perfektním tvarům. Z toho vyplynula potřeba vyložit, která participia jsou „původní“ a která analogická. Výsledkem zkoumání je teorie, že vedle perfektních tvarů, které latina zdělila přímo z ie. prajazyka (tj. původní kořenné aoristy, reduplikovaná perfekta a s-aoristy), stojí ppp., která jsou přímými nástupci ie. *R(z)-tós. Naopak vedle perfektních tvarů, které vytvořila latina jako novotvary (jednoduchá perfekta, u-/v-perfekta, některá reduplikovaná perfekta a některá s-perfekta), stojí ppp., která byla vytvořena čistě analogicky. Tato teorie se zdá být skutečně platná a má důsledky i pro některé dosud formulované hláskoslovné zákony (např. Lachmannův zákon).

Dana Svobodová (Praha)

Ist Prometheus mit leeren Händen eingetroffen?

Über die Interpretation und Übersetzung des Polysemen (zu Catull. 64.294–297)

GRAECOLATINA PRAGENSIA XXI, 141-149

The article deals with interpretation and translation of one passage from the Catullus' epyllion on the well-known marriage of Peleus and Thetis (Catull. 64.294–297). Unlike the available E, G, I, F, CZ and SVK translations (quoted in text), which rang the empty-handed but scarred Prometheus with the wave of honorary wedding guests, the author supposes it is legitimate to take into consideration the ring as well – whether as a respective wedding gift (brought by Prometheus like the congratulators before him) or solely as a symbol of the punishment undergone. The present analysis, which finds an indirect support in Burton's translation (1894), is based on the polysemia and so called “flow” of the keywords *extenuatus* – *uestigium* – *gerere* and their preference owing to their synonyms in the context discussed. Comparing both interpretations the author aims to achieve similarly ambiguous impression as the original text (Czech metrical translation as well as a prosaic attempt in German being offered). In general, creativity and inventive approach to translation are favoured.

Přišel Prométheus s prázdnou?

K interpretaci a překladu nejednoznačného (ad Catull. 64.294–297)

Příspěvek se zabývá pasáží z Catullova epyllia o svatbě Pélea a Thetidy (Catull. 64.294–297), a to z hlediska interpretace a překladu. Na rozdíl od tendence dostupných překladů do A, N, I, F, Č a Sl (v textu uvedeny), které příchod Prométhea „s prázdnou“, zato s mizejícími jizvami po dávném trestu řadí do vlny čestných hostí, autorka předkládá alternativní interpretaci v podobě prstenu – ať již jako případného svatebního daru, který Prométheus přináší podobně jako gratulanti jmenovaní před ním, nebo jako symbolu odpýkaného trestu. Úvaha, nalézající nepřímou podporu v Burtonově překladu (1894), vychází z mnohovýznamovosti a „flow“ klíčových slov *extenuatus* – *uestigium* – *gerere* a z jejich nasazení vzhledem ke kompozici příběhu a k užití synonym, zvažuje obě interpretace a v překladu v. 295 se snaží dospět k podobně rozmlženému dojmu, jaký vyvolává předloha

(návrh české verze zachovává nápodobu metra, návrh verze německé je uveden pro ilustraci alespoň v próze). V obecné rovině se autorka hlásí ke kreativité a invenčnímu přístupu.

HISTORICA

Jan Bouzek (Praha)

Archaeology and history: between literary and archaeological sources on Celtic migrations

GRAECOLATINA PRAGENSIA XXI, 153-164

The paper analyses relation between written sources and archaeological documents in three case studies from Celtic migrations; the migration to Italy from Central Europe around 400 B.C., the Balkan campaigns, the destruction of the Greek emporion Pistiros in Thrace, and the foundation of oppida in Bohemia and Moravia after the final defeats of the Boi in northern Italy in early 2nd century B.C. All three show that written and archaeological sources can be reconciled, and this gives a hope that this will be possible in other problems as well, if enlightened more properly and studied in a more thorough way.

Archeologie a historie: literární a archeologické prameny ke keltské migraci

Příspěvek analyzuje problémy korelace archeologických a literárních pramenů v otázce keltských migrací ze střední Evropy do Itálie a později na Balkán a ještě později zpět do střední Evropy po drtivých porážkách keltských Bojů v Itálii na počátku 2. stol. př. Kr. Díky novým nálezům a zpracování archeologického materiálu lze dnes již dosti dobře spojit archeologickou evidenci s literární ve všech třech případech; to dává naději, že zdánlivé rozpory mezi oběma přístupy se podaří koordinovat i v jiných situacích, kde oba druhy pramenů jsou zatím pro takovou synchronizaci nedostatečné.

Stanislav Doležal (České Budějovice)

Joannes Chrysostomos and the Goths

GRAECOLATINA PRAGENSIA XXI, 165-185

The article deals with the contacts of Joannes Chrysostomos with the Goths, in 398-404 and shortly thereafter. Joannes not only adopted a policy of pro-Germanism, promulgated by Theodosius I.; his positive attitude towards the barbarians in the Roman Empire, defying the traditional views, and his Christianization efforts, extending to the Goths living outside the Empire, were quite remarkable and unusual.

Joannes Chrysostomos a Gótové

Jeden z tzv. východních otců křesťanské církve, Joannes Chrysostomos, se v době vykonávání funkce konstantinopolského patriarchy (398–404) a ještě krátce poté dostal do intenzivního kontaktu s příslušníky kmene Gótů, a to jak s těmi Góty, kteří žili na území východořímské říše, tak i s těmi, kteří žili v oblastech na severním pobřeží Černého moře a severně od Dunaje, tj. v barbariku. Tyto Joannovy styky byly mimořádné v kontextu celé pozdní antiky. Všichni barbari byli příslušníky řecko-římské civilizace pokládáni za bytosti kulturně (a někdy dokonce i lidsky) méněcenné. Dalším zajímavým aspektem těchto kontaktů je problém tzv. ariánské kontroverze, která se jak Gótů, tak i každého patriarchy v druhé polovině 4. století velmi dotýkala. Křesťané mezi Góty a jinými Germány byli totiž většinou ariáni a ti byli v římské říši v období vlády Theodosia I. a jeho nástupců považováni za heretiky a pronásledováni. Studie se tedy rovněž dotýká otázky, jaký byl postoj římského státu vůči těmto Gótům a proč římský stát uplatňoval proti ariánským Gótům a římským heretikům de facto dvojí měřítko.

Joannes byl sice ortodoxním křesťanem, jeho názory na barbary a na jejich roli v římské společnosti však byly značně neortodoxní. V kontrastu s tradičními postoji svých vrstevníků byl přesvědčen, že barbari mohou přijmout hodnoty římské civilizace, asimilovat se do římské společnosti a žít v ní jako všichni ostatní. Mostem, po kterém mohl být tento přestup uskutečněn, byla v Joannově pohledu křesťanská víra. Na její ortodoxní čistotu však patriarcha důraz nekladl. Neviděl římské Góty jako nepřátele římské civilizace, ale jako další přichodící element, který má přispět k etnické pestrosti impéria. Nahlížel na římské Góty jako na další výzvu pro své christianizační působení a ty z nich, kteří přijali křesťanskou víru, považoval za platné členy křesťanstva. Pokud jde o vnější Góty, Joannes netrpěl omezeným pohledem mnoha jiných biskupů, kteří křesťanstvo ztotožňovali s impériem, ale projevoval péči rovněž o christianizaci barbarských oblastí. Kromě toho všeho projevoval též značné sociální citění. Zdánlivou odchylkou z těchto postojů je jeho literární hodnocení barbarů, jež bylo zcela v souladu s tradičními postoji vzdělaných vrstev římské společnosti, ale které nezbytně nemusí vypovídat o autorových skutečných postojích. Reálnou odchylkou od těchto postojů je jeho antisemitismus, který se ovšem barbarů netýkal (a který patřil spolu s negativním hodnocením barbarů k postojům, které byly v římské říši běžné).

Společenská situace v římské říši a plány císaře Theodosia I. na nové uspořádání poměrů byly v souladu s tímto progresivním Joannovým postojem. Theodosiův progermanismus byl sice pragmatickou politikou, vynucenou do značné míry okolnostmi, ale současně byl politikou životaschopnou a dávající římskému státu lepší šance na přežití v konfrontaci s barbarským světem. Špatné provádění této politiky vyvolalo odpor římské populace a vedlo k vlně antigermanismu, jehož důsledky pocítil i Joannes Chrysostomos ve svém christianizačním působení na římské i vnější Góty. Joannes Chrysostomos se tedy od svých současníků odlišoval především velkorysostí svých plánů a vizí, které, pokud by dostaly šanci být naplněny, mohly radikálně změnit celou římskou společnost a ve svých důsledcích i celé evropské dějiny.

Jana Keparťová (Praha)

Rabanus Maurus und seine Welt der antiken Abkürzungen und Zeichen

GRAECOLATINA PRAGENSIA XXI, 187-210

Die Schriftentwicklung von der Majuskel zur Minuskel und die Häufigkeit der Abkürzungen in den antiken Inschriften führten im Mittelalter oft zu Problemen beim Verständnis der antiken inschriftlichen Texte. Das kurze Zitat aus Rabans Werk *De inventionem linguarum* zeigt uns, welches Problem es im Mittelalter beim Verständnis der antiken

Abkürzungen auf Inschriften gab, und bestätigt zugleich die Verbreitung der Kenntnis der antiken inschriftlichen Majuskeltex-te in der Minuskeltranskription. Auch Rabanus Maurus kannte die Inschriften aus Umschriften, vor allem aus dem sog. Codex Einsidlensis 326. Er erwähnt die Abkürzungen, Punkte und *tituli* ganz im Sinne seiner Zeit und seiner Natur. Seine Erklärung, dass die Alten die Punkte und *tituli* in den Inschriften geschrieben haben, um dem unkundigen Leser auf Anhieb das Verständnis nicht zu ermöglichen, entspringt aus dem Unverständnis des paganen Geistes der Alten und aus seiner Natur, die sich nach dem Geheimnisvollen sehnte.

Rabanus Maurus a jeho svět antických zkratek a znaků

Vývoj písma od majuskule k minuskuli a hojnost zkratek v antických nápisech vedly ve středověku často k potížím s porozuměním antickým nápisným textům. Kratičký úryvek z díla Rabana Maura, *De inventione linguarum* nám ukazuje středověké problémy s antickými nápisnými zkratkami a zároveň potvrzuje způsob šíření znalosti nápisných majuskulních textů v prepisech do minuskule. Také Rabanus Maurus znal nápisy z opisů, především z tzv. Codexu Einsidlensis 326. Zmiňuje zkratky, tečky a znaky (*tituli*) zcela ve smyslu své doby a své povahy. Jeho výklad, že v antice psali tečky a *tituli* v nápisech proto, aby je nemohl číst kdokoli, pramení z nepochopení pohanského ducha antického člověka a z povahy Rabana Maura, která dychtila po tajemnu.

Magdalena Moravová (Praha)

Official Imperial Cult in Dacia and Comparison of Its Character with Other Danube Provinces

GRAECOLATINA PRAGENSIA XXI, 211-229

Introduction of the official imperial cult to newly established province Dacia was a tool to strengthen the Roman influence and it became very efficient tool of romanisation as in northwestern provinces. Similarly as in other Danube provinces, the official imperial cult was focused on current emperor whose cult was practised by a particular priest with a title *sacerdos arae Augustae (sacerdotalis, coronatus Daciarum III)*. The centre of the cult (*ara Augusti*) was *Colonia Ulpia Traiana Sarmizegetusa* where *concilium Daciarum III* used to meet regularly. The *concilium Daciarum III* existed in Dacia at the latest during the reign of M. Aurelius (169) till 257 certainly. Moreover it minted its own coins with caption *PROVINCIA DACIA* between the years 247 and 257. The evidences about the imperial cult in Dacia can be found on provincial level as well as on municipal one. Municipal priests had usually the title *flamines* sometime also *sacerdotes*. Most evidences come from locations of Sarmizegetusa and Apulum where family relations among priests can be found. The situation in Dacia shows great analogy with other Danube provinces in the time of introduction of the cult or in its reorganisation probably in Trajan's time (Pannonia, Moesia, Dalmatia). Minting of own coins by the provincial assembly shows the influence of eastern provinces (similar situation is in Upper Moesia). Less evidences of the cult and missing of some typical institutions such as *seviri augustales, cultores Larum Aug.* are caused by bordering position of Dacia and by unequal extent of development and romanisation of the province.

Oficiální císařský kult v Dákii a srovnání jeho charakteru s kultem v jiných podunajských provinciích

Uvedení oficiálního císařského kultu do nově vytvořené provincie Dákie bylo projevem snahy posílit římský vliv a stalo se, tak jako v severozápadních provinciích, účinným nástrojem romanizace. Podobně jako jinde v Podunají byl oficiální císařský kult orientován jen na současného vládce, jehož kult prováděl k tomu určený kněz s titulem *sacerdos arae Augustae* (*sacerdotalis, coronatus Daciarum III*). Centrem kultu (*ara Augusti*) byla *Colonia Ulpia Traiana Sarmizegetusa*, kde se pravidelně scházelo *concilium Daciarum III*, které existovalo v Dákii nejpozději od vlády M. Aurelia (169) a s jistotou až do roku 257. V letech 247-257 dokonce razilo vlastní mince s nápisem *PROVINCIA DACIA*. Císařský kult v Dákii je doložen jednak na provinciální a jednak na municipiální úrovni. Municipiální kněží měli obvykle titul *flamines* (někdy i *sacerdotes*). Nejvíce dokladů pochází z lokalit Sarmizegetusa a Apulum, kde lze mezi kněžími doložit i rodinné vazby. Situace v Dákii vykazuje řadu analogií s dalšími oblastmi v Podunají v otázce doby uvedení kultu nebo jeho reorganizace asi již v Trajánově době (Pannonie, Moesie, Dalmácie). Ražba vlastních mincí provinciálním shromážděním ukazuje na vliv východních provincií (obdobná situace je i v Horní Moesii). Celkově menší počet dokladů kultu a absence některých typických institucí (např. *seviri augustales, cultores Larum Aug.*) jsou důsledkem okrajového postavení Dákie a nerovnoměrného stupně rozvinutosti a romanizace provincie.

Pavel Oliva (Praha)

Solon in der aristotelischen *Athenaion Politeia*

GRAECOLATINA PRAGENSIA XXI, 231-240

Der Verfasser der aristotelischen *Athenaion Politeia* zitiert Gedichte, in denen Solon seine Maßnahmen verteidigte. Vielleicht benutzte er auch dessen Gesetze. Wahrscheinlich schöpfte er jedoch seine Informationen vorwiegend aus den sogenannten Atthiden, vor allem aus der Atthis des Androtion. An einigen Stellen zeigt sich auch der Einfluß konservativer Politiker und Rhetoren des ausgehenden 5. und des 4. Jahrhunderts, die in ihrer kritischen Einstellung zu der bestehenden radikalen Demokratie die solonische Verfassung idealisiert haben. Trotzdem ist die aristotelische *Athenaion Politeia* eine der bedeutendsten Quellen für die Erkenntnis der politischen Tätigkeit Solons.

Solón v aristotelické Athénské ústavě

Studie se zabývá údaji o Solónovi v aristotelické Athénské ústavě. Autor tohoto spisu - Aristotelés či spíše jeden z jeho žáků - vycházel z básní, v nichž Solón obhajoval svou veřejnou činnost. Používal snad také jeho zákony. Pravděpodobně však čerpal své informace především z tzv. *Atthid*, zejména z Androtiónovy *Atthidy*. Vedle spolehlivých údajů se v Athénské ústavě objevují i pozdější výmysly. Na některých místech se také projevuje vliv konzervativních politiků a rétorů ze sklonku 5. a ze 4. století, kteří v polemice se stávající radikální demokracií Solónovu ústavu idealizovali. Přesto je aristotelická Athénská ústava jedním z nejdůležitějších pramenů pro poznání Solónovy politické činnosti.

EXISTIMATIONES LIBRORVM

Peter Dronke, *Imagination in the Late Pagan and Early Christian World. The First Nine Centuries A. D.* Firenze, SISMEL - Edizioni Galuzzo. 2003, (Millennio Medievale 42, Strumenti e studi, n. s., 4), 240 p. ISBN 88-8450-046-X
Graecolatina Pragensia XXI, 243-245 (Martin Bažil)

Cristian Gazdac, *Circulația monetară în Dacia și provinciile învecinate de la Traian la Constantin I.* Cluj-Napoca 2002. Dissertationes dacicae, 2 volumes, 679 pp., ISBN 973-85586-4-6 and 973-85586-5-4.

Graecolatina Pragensia XXI, 246-247 (Magdalena Moravová)

Michael Stahl, *Gesellschaft und Staat bei den Griechen: Archaische Zeit.* Ferdinand Schöningh, Paderborn-München-Wien Zürich 2003. 289 S.

Michael Stahl, *Gesellschaft und Staat bei den Griechen: Klassische Zeit.* Ferdinand Schöningh, Paderborn-München-Wien Zürich 2003. 280 S.

Graecolatina Pragensia XXI, 248-252 (Jan Souček)

Giovannangelo Camporeale, *Die Etrusker. Geschichte und Kultur.* Düsseldorf-Zürich, Artemis-Winkler Verlag 2003. 617 S.

Graecolatina Pragensia XXI, 253-254 (Václav Marek)

Günther Hölbl, *Geschichte des Ptolemäerreiches. Von Alexander dem Großen bis zur römischen Eroberung. Politik, Ideologie und religiöse Kultur von 332-30 v. Chr.* Stuttgart, Theiss Verlag 2004. 404 S.

Graecolatina Pragensia XXI, 255-256 (Václav Marek)

E. Baltrusch, *Caesar und Pompeius.* Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft 2004, X+198 S.

Graecolatina Pragensia XXI, 257-258 (Václav Marek)

A. Demandt, A. Goltz, H. Schlange-Schöningen (Hrsgg.), *Diokletian und Tetrarchie. Aspekte einer Zeitenwende.* Berlin-N.Y., De Gruyter 2004. (Millennium- Studien 1). X, 259 S., 2 Abb., 1 Kt.

Graecolatina Pragensia XXI, 259-261 (Václav Marek)

SIGNUM GRATIAE.
In honorem Bohumilae Mouchová

GRAECOLATINA PRAGENSIA XX

Acta Universitatis Carolinae, Philologica 2, 2004

Charles University in Prague, The Karolinum Press 2006

Distributed by Editorial Office of Faculty of Arts and Philosophy, Charles University, 2
Jan Palach Sq., 116 38 Praha 1, Czech Republik

E-mail address: *edice@ff.cuni.cz*

SUMMARIES OF THE ARTICLES

**Martin Bažil (Praha – Paris): *Rem nulli obscuram repetens*. Les stratégies
intertextuelles dans l'exorde du *cento Probae***

Shrnutí

Rem nulli obscuram repetens*. Intertextuální strategie v úvodní pasáži *Cento Probae

Vergiliovské cento křesťanské básničky Proby pochází ze třetí čtvrtiny 4. století po Kr., tj. z období, kdy se formovaly hlavní rysy klasicky orientované křesťanské poetiky. Jeho úvodní pasáž (v. 1-28), která není psána centonovou technikou, obsahuje hustou síť intertextuálních odkazů, zejména na dílo Vergiliovo, Lucanovo a Juvencovo. Způsob, jakým Proba pracuje s citacemi a aluzemi, odráží její postoj k jednotlivým básníkům a funguje tak jako jakýsi poetický program: Lucanus v něm zastupuje tradiční poezii, která je zavržena (včetně Probina vlastního předchozího díla) zejména kvůli “nevhodným” námětům; Vergilia přijímá Proba za zdroj pro své *carmen sacrum* teprve poté, co se od něj v určitých bodech jasně distancuje; s Juvencem polemizuje pouze v detailech, které “opravuje” podle Bible.

Summary

Rem nulli obscuram repetens*. Intertextual strategies in the exordium to the *Cento Probae

The Virgilian cento by the Christian woman poet Proba dates from the third quarter of the IVth century AD, the period when principal characteristics of classically oriented Christian poetry took shape. The exordium (v. 1-28), which is not composed in the cento technique, contains a dense network of intertextual references, especially to the work of Virgil, Lucan and Juvencus. Proba's use of quotations and allusions reflects her attitude to the different poets and so serves as a poetic program: Lucan represents traditional poetry, which is rejected (including Proba's own previous work), mainly because of its “inappropriate” themes. Virgil is accepted by Proba as a source for her *carmen sacrum* only after she has clearly distanced herself from him in certain respects; with Juvencus she polemizes only on points of detail, which she “corrects” in accordance with the Bible.

Jan Bouzek – Iva Ondřejová (Praha): Ein Ring aus Sered'

Shrnutí

Gemma ze Seredi

Karneolová gemma s portrétem mladé dámy, druhotně použitá ve staromadžarském prstenu nalezeném v hrobě z 10. století v Seredi a publikovaná před časem Títusem Kolníkem, je dobrým výtvozem antoninského období; typ vychází ovšem ze starších předloh konce římské republiky. Článek uvádí paralely pro ikonografii, datování a zařazení originální památky.

Summary

A Roman gem reused in an Old Hungarian grave at Sered', Slovakia

The paper discusses a carnelian gem with a female portrait, reused in a billon finger ring found in a 10th century old Hungarian grave at Sered' in southern Slovakia; it is the portrait of a lady from the Antonine period, but reflecting an earlier model from Late Republican times. The paper brings parallels, classification and dating of the original Roman gem.

Růžena Dostálová (Praha): Christliches Nachleben des Hades und Charon

Shrnutí

Hádés a Charón v křesťanských řeckých textech

Při překladu Pentateuchu přeložilo sedmdesát dva legendárních překladatelů hebrejský výraz *še'ol*, označující podsvětní říši stínů zemřelých, řeckým slovem *hádés*, které však označovalo i boha Háda vládnoucího této říši. Tento termín byl pak používán i při překladu dalších starozákonních textů a byl přejat i do Nového zákona. Kristův "sestup do hádu" byl vlivem řeckých bájí o Héraklovi spojen s motivem Kristova zápasu s Hádem. Tento motiv byl zpracováván literárně v apokryfech (*Nikodémovo evangelium*) i v literatuře (hymny Rómána Melóda) a také v ikonografii východních chrámů (Dafni, Chóra) ve scéně Vzkříšení (*Anastasis*). Na rozdíl od podsvětí homérských *Nekyí* (*Od.* 11), v němž přebývají stíny všech zemřelých, dobrých i zlých, se nejspíše vlivem orfických a orficko-pýthagorských mysterijních představ podsvětní svět později rozdělil na místo trestů a odměn (Plútarchos, Lúkianos, apokryfní *Zjevení Petrovo* aj.). Později nahradil Háda v řeckých lidových představách Charón (písně, pohádky). Písně (*charondika*) neznají kruté tresty líčené v apokryfních *Zjeveních*, podobně jako *Nekyia* znají jen stesk po blízkých a po slunečním svitu pozemského světa.

Résumé

La seconde vie de Hadès et Charon dans l'imagination chrétienne

La traduction grecque de l'Ancien Testament et plus tard le grec du Nouveau Testament remplacent le mot hébraïque *che'ol* (*le royaume d'ombres des défunts*) par l'expression Hadès, ce qui aboutit à une fusion des idées bibliques avec les mythes antiques d'Hercule et de sa descente aux enfers. Ensuite la descente du Christ (*Katabasis*) est devenue le sujet des oeuvres littéraires (Romanos le Mélode,

les apocryphes) et iconographiques (*Anastasis*). Dans le folklore néo-grec, c'est Charon qui occupe la place du roi des enfers et même celui du paradis (les chansons dites *charondika*).

Jan A. Dus (Praha): Apokryphische Apostelporträts

Shrnutí

Apokryfní portréty apoštolů

V pěti nejstarších apokryfních Skutcích apoštolů se zmínky o fyzickém vzhledu hrdiny nacházejí jen ojediněle a nemusí být lichotivé (*Skutky Pavla a Thekly*). Cílem autorů bylo totiž hlásání enkratických ideálů, a ty by v ústech fyzicky přitažlivého hrdiny působily nepřesvědčivě. V souladu s církevními životními normami byly v pozdějších verzích těchto spisů enkratické důrazy odstraňovány nebo nahrazovány, například zprávami o soubojích apoštola s modláři (*Skutky Ondřejovy*). Autorům mladších apokryfních spisů proto již nic nebránilo v tom, aby při popisu apoštola sledovali nejen duchovní, ale i fyzické ideály (*Skutky Bartolomějovy*). Z biblické a theologické perspektivy je ovšem třeba odmítnout kult apoštolské osobnosti, který se v apokryfech projevuje více zjevnými i sofistikovanými způsoby, včetně epizody o apoštolovi, který se zhotovením svého portrétu nesouhlasí (*Skutky Janovy*).

Summary

The Apocryphal Descriptions of the Apostles

The five oldest apocryphal Acts of the Apostles contain only occasional (and not always flattering) references to the physical appearance of the respective main protagonistes (*Acts of Paul and Thecla*). The objective of these writings was to promote encratic ideals, which would not be convincing if coming from a physically attractive protagonist. In later versions, the emphasis on enkratism was removed or replaced by other topics, in accordance with the Church rules of common life (*Acts of Andrew*). Consequently, there was no longer anything to prevent the authors of the later apocryphal writings from following not only spiritual but also physical ideals in their descriptions of the apostle (*Acts of Bartholomew*). From the biblical and theological point of view, however, one has to reject the personality cult of the apostle which is found in the apocryphal writings in various, more or less flagrant ways – including the episode of the apostle who does not approve of his own portrait being made (*Acts of John*).

Sylva Fischerová (Praha): Why Study Classics Today or on the use and abuse of philology for life

Shrnutí

Proč se ještě dnes zabývat starověkem aneb o užítku a škodlivosti filologie pro život

Studie si klade otázku: "Proč se ještě dnes zabývat starověkem, jaký užitek plyne ze studia klasické filologie?" Byly doby, kdy se takové zaměstnání považovalo za samozřejmé; na příkladu Nietzscheovy nedokončené práce "*Wir Philologen*" se však

ukazuje, že i takové doby se mohly se starověkem míjet. Studie poukazuje na specifika řecko-římského světa: Středomoří představuje jednu z klíčových oblastí pro studium dějin lidstva; v Řecku vzniká řada institucí, věd i umění; Řecko může sloužit jako pozoruhodný model koexistence symbolických forem; řecko-římský svět spolu s Palestinou zakládá křesťanství. Přesto však i zabývání se starověkem v sobě nese četná nebezpečí, jež autorka po vzoru Baconově označuje jakožto *idolum temporis acti*, *idolum pretii* a *idolum scientiae* – a jistě by bylo lze vytknout i další. Budeme-li si těchto idolů vědomi, snad i naše cesta k pravé filologii bude snadnější.

Résumé

Pourquoi s'intéresser à l'antiquité: la philologie est-elle au service de la vie ou la condamne-t-elle?

La question posée par l'auteur est simple: "Pourquoi s'intéresser aujourd'hui à l'antiquité? Quel profit pouvons-nous tirer de la philologie classique?" Il fut des époques où les études classiques semblaient indispensables au bien-être de la société. Cependant, on constate que le visage de l'antiquité pouvait être grotesquement masqué ou caricaturé (cf. Nietzsche, *Wir Philologen*). Cette étude essaie d'indiquer les caractéristiques substantielles du monde gréco-romain, et de signaler dans le même temps les dangers cachés dans ce domaine spécifique, c'est-à-dire *idolum temporis acti*, *idolum pretii*, *idolum scientiae* (ainsi nommés d'après les *idola* de Bacon Verulamus); on peut en définir bien d'autres encore. Le chemin vers une vraie *philo-logie* (= l'amour du *logos*) est difficile. Peut-être, si nous gardons en mémoire ces dangers principaux, elle sera plus praticable pour nous.

Radislav Hošek (Praha): Locorum ad historiam aevi recentioris antiquitatis classicae spectantium explanationes tres

Shrnutí

Pokus o výklad tří míst týkajících se pozdních antických dějin

V *Životě Pescennia Nigra* (SHA 6, 8) dává autor v pasáži o zobrazení Pescennia jako účastníka obřadu Isidina kultu přednost čtení rukopisu P (*Hunc ... curba pictum de misio*). Výraz *curba pictum* je srovnáván s výrazem κύρβη, který je znám z Délu (IG XI (2) 161 B 76; 199 B 10), kde znamená *vyobrazení na tabulce*. Termín *musium* označuje těstovitou látku, s níž umělec vytvořil své dílo. Čím byl při tom veden, se nedovíáme.

V *Životě Severově* 21, 10 navrhuje autor úpravu poškozeného textu ve smyslu: to mohlo syna (= toho člověka) pomýlit (*frustraret*) stran otcova zdravotního stavu (*valetudine*).

Eunapius v *Životě Maximově* 476 (p. 438 Wright) uvádí, že muži v černém odění otevřeli Alarichovi cestu skrze Thermopyly. Autor odmítá tvrzení, že jde o mnichy (tj. stoupence orthodoxie), kteří ariánskému Alarichovi poskytli pomoc, a na základě Plutarchova *Života Aemilia Paula* 18 nabízí výklad, že jde o Thráky v černém ustrojení žijící v sousedství Paionů, kteří hledali lepší životní podmínky u nepřítelů.

Résumé

Trois remarques sur des textes historiques romains tardifs

Dans la *Vie de Pescennius Niger* (SHA 6, 8n. Hohl), il faut garder la leçon du manuscrit P (*hunc ... curba pictum de musio*) puisque, dans les inscriptions grecques de Délos, l'expression κύρβη (à prononcer « kourbê ») désigne la tablette. Le terme *musium* désigne le matériau à partir duquel l'artiste créa (« pinxit ») – et non peignit –, le relief montrant un groupe de confidents de l'empereur (« amicos Caesaris »).

Dans la *Vie de Sévère* (SHA 21, 10 Hohl), la phrase sujette à discussions doit être traduite comme suit : « et c'est ce qui a pu abuser (*frustraret*) cet homme (c'est-à-dire le fils) en ce qui concerne l'état de santé (*valetudine*) du père ».

Dans la *Vie de Maxime* (§ 476, p. 438 Wright), Eunape écrit que le chemin à travers les Therpomyles fut ouvert par des hommes favorisant Alaric, vêtus de noir. Wright croit qu'il s'agissait de moines, mais cette interprétation est contestée par le fait que les moines étaient orthodoxes, tandis que les Goths étaient ariens.

L'information rapportée par Plutarque (*Vita Aemili Pauli* 18, 3), selon laquelle les Thraces, combattant ici aux côtés des Païons, portaient des chitons noirs au-dessous de leur armure, permet d'énoncer l'hypothèse qu'il s'agit ici d'une tribu thrace non identifiée, à la recherche de meilleures conditions de vie auprès des barbares en expansion.

Filip Karfík (Praha): Pumpe und Schaukel im Tartaros Zum *Phaidon* 111c4-112e3

Shrnutí

Pumpa a houpačka v Tartaru. K *Faidónu* 111c4-112e3

Článek konfrontuje výklad pasáže *Faidónu* věnované Tartaru, který podali L. Robin (1926) a J.-F. Pradeau (1996), s výkladem O. Baensch (1903) a dokazuje správnost Baenschovy interpretace. Přitom vyzvedá dvě přirovnání, jichž Platón při popisu fungování Tartaru užívá: přirovnání s pumpou a přirovnání s houpačkou.

Résumé

La pompe et la balançoire dans le Tartare. À propos du *Phédon* 111c4-112e3

L'article confronte l'interprétation du passage du *Phédon* consacré au Tartare, donnée par L. Robin (1926) et J.-F. Pradeau (1996), avec celle d'O. Baensch (1903) en démontrant le bien-fondé de cette dernière. Ce faisant il met en vedette deux comparaisons utilisées par Platon dans sa description du fonctionnement du Tartare: celle avec l'activité de pomper et celle avec la balançoire.

Jana Keparťová (Praha): Vergilianische Variation in Prag

Shrnutí

Vergiliovská variace v Praze

V příspěvku je analyzován nápis z kaple Panny Marie na pražské Staroměstské radnici, který byl umístěn na památku úspěšného odražení pruského obléhání v roce 1757 nad vchodem proti oltáři pod znakem krále Vladislava II. Jeho text má formu

chronogramu *ArMa VIrosqVe refero, qVels hostes VrbIs repeLLo atqVe DIstrIbVo Ivra CVIqVe sVa* a tvůrčím způsobem obměňuje začátek Vergiliovy Aeneidy.

Summary

Vergilian Variation in Prague

The contribution analyses the inscription from Our Lady Chapel at the Old Town Hall in Prague. The inscription was located opposite to the entrance, below the coats-of-arms of the King Wladislaw II and it commemorized the victory over the siege of the city by the Prussian army in 1757. The text forms a chronogram *ArMa VIrosqVe refero, qVels hostes VrbIs repeLLo atqVe DIstrIbVo Ivra CVIqVe sVa* and it is a creative variation of the introductory verses of the Virgil's Aeneid.

Barbora Krylová (Praha): Consensus suggested and demanded: The use and role of *enim* and *ergo* in conflict management

Shrnutí

Souhlas předpokládaný a vyžadovaný: role a užití partikulí *enim* a *ergo* v konfliktu

Článek zkoumá možnosti užití latinských partikulí *enim* a *ergo* jakožto specifických druhů apelu na souhlas či srozumění komunikačního partnera při řešení konfliktních situací. Teoreticky i metodicky se opírá především o diskursně pragmatický přístup k popisu latinských partikulí a o teorii zdvořilosti v podobě navržené P. Brown(ovou) a S. C. Levinsonem (1987).

Závěry analýzy materiálu, pocházejícího především z Plautových a Terentiových komedií, doplnkově pak z prozaických děl s historickou tematikou od Caesara po Suetonia, podporují počáteční předpoklad, že vzájemný vztah obou partikulí lze popsat jako rozdíl v distinktivním rysu “vyžadování” či “autoritativnosti” oproti širokému společnému funkčnímu základu: pomocí *enim* mluvčí/autor vyjadřuje, že konsensus adresáta předpokládá, zatímco pomocí *ergo* jeho srozumění (více či méně) autoritativně vyžaduje.

Summary

Consensus suggested and demanded: The use and role of *enim* and *ergo* in conflict management

The present study examines the utilisation of the particles *enim* and *ergo* in their capacity as appeals to the consensus of the addressee for the purposes of conflict management, theoretical framework being the theory of politeness by Brown – Levinson (1987) based on the concept of communicators cooperating on mutual face-maintaining within an interaction.

The results support the initial claim that the relation between *enim* and *ergo* can generally be regarded as an opposition in one distinctive feature, namely in the way in which the consensus is appealed to, against quite a broad common functional background: by means of *enim* the consensus is suggested, pointed out as already existing or even pretended, whereas with of *ergo* it is more or less authoritatively demanded or asked for.

Igor Lisový (České Budějovice): Dediche latine della Chersoneso Taurica come fonte di conoscenza della sua vita etnoculturale

Shrnutí

Latinské dedikace z Chersonésu Tauriského jako zdroj poznání jeho etnokulturního života

Cílem příspěvku je přiblížit čtenářům jednu ze tří skupin latinských nápisů z Chersonésu Tauriského, a to dedikace publikované V. V. Latyševem a E. I. Solomonikovou. Jde o oltáře římských legionářů, jejichž oddíly konaly službu na území Krymského poloostrova. Uvedená skupina nápisů svědčí o tom, že se vexillace chersonéského vojska skládala z pěchoty, případně námořní pěchoty, a loďstva. Spolu s dokumenty úředního charakteru (např. reskriptem o zdanění prostituce, různými dekrety a usneseními) a s náhrobními nápisy jsou tyto vojenské dedikace cenným zdrojem pro poznání etnokulturního života Chersonésu v římské době.

Resumé

Les dédicaces latines du Chersonèse de Tauride – source de la connaissance de la vie ethnoculturelle

Le but de la présente contribution est de familiariser les lecteurs avec l'un des trois groupes d'inscriptions latines provenant de Chersonèse de Tauride – les dédicaces (publiées par V. V. Latyšev et E. I. Solomonik). Il s'agit des autels des légionnaires romains dont les troupes furent en service sur le territoire de la péninsule de la Crimée. Les inscriptions mentionnées témoignent que la vexillation de l'armée de Chersonèse fut composée de la marine et d'infanterie ou bien de l'infanterie de marine. Avec des documents du caractère officiel (par exemple les impôts sur la prostitution) et les inscriptions funéraires, ce groupe d'inscriptions est une source de grande valeur apportant des renseignements sur la vie ethnoculturelle du Chersonèse à l'époque des Romains.

Dagmar Muchnová (Praha) : Les emplois paratactiques ὅς: status quaestionis et théories nouvelles

Shrnutí

Paratactické užití *hos*: stav bádání a nové poznatky

Gramatické příručky i speciální studie se zmiňují o paratactickém užití *hos* – na rozdíl od *epei* – jen výjimečně. Autoři většinou citují příklady (Τί ποτε λέγεις, ὦ τέκνον; ὅς οὐ μανθάνω. Soph. Phil. 914), ale neodlišují je od prototypického kauzálního užití, ani se nezabývají tím, proč *hos* nemívá v překladech žádný lexikální ekvivalent. Jde o to, že zkoumaný kauzální vztah nelze interpretovat na úrovni vztahů mezi obsahy vět (*content level*) jako v případě prototypických kauzálních vět, nýbrž na úrovni vztahů mezi ilokučným aktem (otázka, výzva, příkaz apod.) věty předcházející a obsahem věty s *hos* (Sweetser). Věty s *hos* tedy v těchto případech – podobně jako věty s *epei* a *gar* – zdůvodňují (motivují) užití příslušného ilokučného (komunikačního) aktu. Vyskytují se převážně v přímé řeči, v rámci výpovědi jednoho mluvčího a jsou postponovány.

Summary

The Paratactic Use of ὥς: State of Research and New Findings

Grammar books and special studies mention the paratactic use of *hos* – unlike that of *epei* – only exceptionally, quoting examples (Τί ποτε λέγεις, ὦ τέκνον; ὥς οὐ μανθάνω. Soph. *Phil.* 914) but not explaining their different character in comparison with prototypical causal clauses. In fact the underlying causal relation cannot be interpreted on the *content level* as in case of prototypical causal clauses, but rather on the *speech act level* (a distinction made by Sweetser): *hos* clauses, just as *epei* and *gar* clauses, occur mostly in the direct speech of one person and justify (as a rule non-assertive) speech acts (question, appeal, command, etc.).

Pavel Oliva (Praha): Der politische Kampf des Demosthenes

Shrnutí

Démostenův politický boj

Ve svých raných politických řečech vystupoval Démostenés jako stoupenec Eubúlova programu zaměřeného k hospodářskému rozvoji obce. V projevech na sněmu pak požadoval posílení výstavby loďstva a usiloval o aktivní zahraniční politiku. Postupně se jeho veřejná činnost soustřeďovala na boj proti makedonské expanzi. Po uzavření tzv. Filokratova míru obviňoval Aischina ze zrady athénských zájmů a zdůrazňoval, že makedonský král Filip nedodrží mírové závazky. Vyzýval k vytvoření koalice řeckých obcí a obhajoval přednosti demokratické ústavy. Konflikt, který skončil bitvou u Chairóneie, nebyl jen mocenským zápasem o hegemonii v Řecku, nýbrž i střetnutím mezi demokracií a autokracií. Za helénismu se obzor řecké civilizace rozšířil, ale její charakterické rysy se proměnily. Dominantní politickou silou se stala monarchie.

Summary

The Political Struggle of Demosthenes

In his early political speeches, Demosthenes supported the peace policy of Eubulus. Later, however, he changed his mind and urged the building of strong Athenian naval power against the Macedonian expansion. He was convinced that Philip was not only a true rival of Athens, but also a menace to freedom and democracy in Greece.

Lucie Pultrová (Praha) : The Ways and Aims of Latin Word-formation

Shrnutí

Cesty a cíle latinské slovo tvorby

Článek srovnává dosud užívané metody popisu tvoření slov v latině s metodami užívanými v indoeuropeistice a bohemistice, shrnuje jejich výhody a nevýhody a navrhuje metodu vhodnou pro formální popis tvoření slov, zaměřující se na analýzu hláskových změn, které proces tvoření slov v latině provázejí.

Summary

The Ways and Aims of Latin Word-formation

The article compares hitherto used methods of description of Latin word-formation with the methods used in the Indo-European and Czech studies; sums up their advantages and disadvantages and proposes the method suitable for the formal description of word-formation based on the analysis of the sound changes which accompany the process of Latin word-formation.

Martin Putna (Praha): Dichterische Umarbeitungen der Vita Martini des Sulpicius Severus: Paulinus von Périgueux und Venantius Fortunatus

Shrnutí

Básnická přepracování *Vita Martini* Sulpicia Severa: Paulinus z Périgueux a Venantius Fortunatus

Hagiografické spisy Sulpicia Severa o Martinovi z Tours jsou klasickým dílem svého žánru. Naopak básnické parafráze tohoto díla zůstávají na okraji vědeckého zájmu. Oba hexametrické eposy s názvem *De vita sancti Martini* – dílo Paulina z Périgueux z 5. století a dílo Venantia Fortunata z 6. století – přitom zrcadlí jak vývoj kultu svatých na přelomu antiky a středověku, tak syntézu křesťanství a rétorické kultury. Paulinus z Périgueux píše dílo na objednávku biskupa Perpetua z Tours a potlačuje v Martinově životě polemické a “pohoršlivé” prvky, zvláště jeho spory s církevní hierarchií. Venantius Fortunatus je této tendence prost a naopak vkládá do svatomartinské látky prvky své vlastní poetiky – zálibu v nádheře drahokamů a křížovou mystiku.

Summary

Poetic Reworkings by Paulinus of Périgueux and Venantius Fortunatus of the Vita Martini by Sulpicius Severus

Sulpicius Severus' hagiographical writings about Martin of Tours constitute a classical work in their genre. Poetic paraphrases of this work, however, have remained at the margin of scholarly interest. And yet, two hexametrical epics entitled *De vita sancti Martini* – by Paulinus of Périgueux (5th century) and Venantius Fortunatus (the 6th century) – mirror both the development of the cult of saints on the boundary between Antiquity and the Middle Ages, and a synthesis of Christianity and rhetorical culture. Paulinus of Périgueux wrote his work on commission of Perpetuus, the bishop of Tours, and suppressed almost all polemical and "scandalous" aspects of Martin's life, above all his controversies with the ecclesiastical hierarchy. Venantius Fortunatus did not share this tendency: he introduced elements of his own aesthetics into the story, a fondness for the splendour of gems and the mystery of the cross.

Irena Radová (Brno): Einige Aspekte des Abenteuers auf Lemnos in griechischer und römischer Auffassung

Shrnutí

Několik aspektů dobrodružství na Lémnu v řeckém a římském pojetí

Apollónios Rhodský a Valerius Flaccus, autoři díla se stejnou tematikou, postupovali při vyprávění zcela rozdílně. Patrné je to již na velmi malých úsecích jejich eposů, jako například na úvodu k dobrodružství na Lémnu. I v tak nevelké pasáži si čtenář všimne, že římský básník byl fascinován temnými barvami své látky a zdůrazňoval – na rozdíl od svého předchůdce – patologické jevy u vystupujících postav stejně jako hororové scény. Apollónios Rhodský byl spíše nadšeným pozorovatelem obyčejného lidského života, který popisoval s vědeckou exaktností.

Summary

Some aspects of the Lemnos-adventure in the Greek and Roman conception

Apollonios Rhodios and Valerius Flaccus were dealing with the same themes. Nevertheless, their ways of story-telling are completely different, as becomes apparent for example in the case of the Lemnos-adventure. In such a short passage, one notices that the Roman poet was fascinated with the gloomy colours of his narrative and emphasized pathological phenomena and horror scenes. Apollonios Rhodios was a rather keen observer of the normal human life, which he depicted with a scholarly exactness.

Milada Říhová (Praha) – Martin Steiner (Praha): Gloriosissimo principi: *Epistola de cautela a venenis ad Johannem, regem Bohemie*

Shrnutí

Gloriosissimo principi: *Epistula de cautela a venenis ad Johannem, regem Bohemie*

Spis *De cautela a venenis* kdysi proslulého královského a papežského lékaře Johanna Hake, jenž se psal De Gottingen, je často citován v německé historické literatuře. Spis má formu listu, adresovaného českému králi Janu Lucemburskému. Až dosud byl znám především z Schannatovy edice z roku 1723, vydané podle dnes ztraceného erfurtského rukopisu. Autorce studie se podařilo nedávno nalézt dva různé rukopisy obsahující části tohoto spis: jeden rukopis je v pražské Národní knihovně a druhý ve Vídni v knihovně proslulého kláštera U Skotů. Kombinací textů obou rukopisů dostáváme poprvé celý text spisu: začátek listu se nachází na pražském rukopisu, jeho pokračování na vídeňském, který obsahuje 2/3 textu. Spis je z mnoha stránek velmi zajímavý a tvoří reprezentativní ukázkou středověkých monotematických a osobních *regimina sanitatis*. Studie předkládá po dlouhých staletích objevený celistvý text, který má mimo jiné i významný vztah k Českému království.

Autorkou studie je M. Říhová, edice textu je dílem obou autorů.

Summary

Gloriosissimo principi: *Epistola de cautela a venenis ad Johannem, regem Bohemie*

The treatise *De cautela a venenis* addressed to John of Luxembourg, the King of Bohemia, by a famous royal and papal physician Johann Hake, also known as Johannes of Göttingen, is often quoted in German historical literature. The treatise has been known partially from Schannat's edition of 1723, which was based on an Erfurt manuscript, now lost. Recently, two parts of the treatise have been found in two different manuscripts by M. Říhová: The first in Prague, the National Library XI.E.9, ff.272r-277v, and the second in Vienna, Schottenkloster Bibliothek K.160/257, ff.226v-

237r. The Vienna manuscript contains the previously unknown two thirds of the text and forms, together with the Prague manuscript, the whole of the treatise. The present paper discusses the authorship of the treatise, its date, purpose, genre, stylistic and literary merits, and concludes with the first publication of the full text.

Dana Slabochová (Praha – Bruxelles): Fortissimi sunt Belgae

Shrnutí

Fortissimi sunt Belgae

Světová premiéra “po belgicku”, Brusel, březen 2003: *Oidipús na cestě* (*Edipe sur la route*), opera současných belgických autorů (P. Bartholomé a H. Bauchau) podle stejnojmenného románu, dokázala zaplnit nejen velké operní divadlo, ale vzbudila i neobyčejnou pozornost médií, pronikla do knihkupectví, gymnázií i do univerzitních poslucháren. Je rozebírán kontext, v němž se toto složité moderní dílo rodilo, a především jeho recepce, v níž svou roli sehrály úspěšné doprovodné vzdělávací akce pro širokou veřejnost. Nezbytným pozadím pro tuto kulturní událost je hlavní město Belgie a zároveň Evropské unie, které vzhledem ke svým četným paradoxům vytváří příznivé klima pro život mýtů starověkých i současných.

Summary

Fortissimi sunt Belgae

The world première “à la belge”, Brussels, March 2003: the opera *Edipus on the road* (*Edipe sur la route*; P. Bartholomé and H. Bauchau) based on the eponymous novel made not only full house of the big opera in Brussels, but managed to attract an unusual attention of media, penetrated into bookshops, and was discussed at schools and universities. The context of the creation of this complex work and its reception are analysed with a special respect to a successful promotion strategy focused on the large public. The background of this cultural event is essential: the capital city of Belgium and simultaneously that of the European Union provides, with its many paradoxes, a good climate for ancient as well as for modern myths.

Jan Souček (Praha) : Künstler in Sparta in der archaischen Zeit

Shrnutí

Umělci ve Spartě v archaickém období

Sparta byla tradičně pokládána za vojenský stát, v němž nebyly příznivé podmínky pro rozvoj umělecké činnosti. Rozsáhlý výzkum různých aspektů spartských dějin však tento pohled změnil, zejména co se týče archaické doby. Tento článek shromažďuje všechny dostupné biografické údaje o umělcích známých jménem, kteří pocházeli ze Sparty, nebo tam působili. Dochovaný materiál nám ukazuje, že Sparta byla v archaické době významným centrem hudební a básnické tvorby (v 7. století př. Kr.) a sochařství (v 6. století př. Kr.).

Summary

The Artists in Sparta in Archaic Period

Sparta was traditionally considered a military state, in which the conditions were not favourable to the development of arts. Nevertheless, an extensive research on different aspects of the Spartan history has changed this view, in particular as concerns the Archaic Period. In this article are collected all available biographical data of the artists of Spartan origin or active in Sparta. The preserved evidence shows that Sparta in the Archaic Period was an important centre of the development of Greek music and poetry (7th century B.C.) and of the sculpture (6th century B.C.).

Olga Spevak (Toulouse): Isidore de Séville, *étymologies*, livre 10 analyse morphologique

Shrnutí

Isidor ze Sevilly, *Etymologie*, kniha 10 : morfologická analýza

Předmětem této studie je ukázat obsah 10. knihy Isidorových *Etymologií* nazvané *De uocabulis* a způsob, jakým jsou objasňovány jednotlivé morfologické druhy slov. Tato kniha obsahuje substantiva, adjektiva, participia a zájmena, jedná se vesměs o slova složená a odvozená. Pokud jde o první druh, vyskytují se složeniny ze jmenného a slovesného základu, substantiva (*caelicola*), stejně jako adjektiva (*gratificus*). Nejpočetněji zastoupenou skupinu odvozených slov tvoří *nomina agentis* utvořená sufixem *-tor/-sor* a adjektiva odvozená sufixem *-osus*. Mnoho nesložených a neodvozených slov, zejména participií, je objasňováno, jako kdyby šlo o slova složená (*fatigatus – fatis agitatus*), a Isidorovy výklady představují sémantické parafráze.

Summary

Isidor of Sevilla, *Etymologies*, book 10 : a morphological analysis

The aim of this paper is to present the content of the book 10 *De uocabulis*, and to show the structure of the explanations given to various morphological types of words. This book contains substantives, adjectives, participles and pronouns, mostly compound and derivative words. As for the compounds, we can find words stemming from a nominal and a verbal basis, nouns (*caelicola*) and adjectives (*gratificus*). The most represented derivative words are *nomina agentis* containing the suffix *-tor/-sor*, and adjectives formed with the suffix *-osus*. It is important to stress that many not-compound and not-derivative words, especially participles, are treated as if they were compound (*fatigatus – fatis agitatus*); explanations given represent semantic paraphrases.

Graecolatina Pragensia XIX

Acta Universitatis Carolinae Philologica 3 - 2002

Karolinum - nakladatelství Univerzity Karlovy, Praha 2003

Charles University in Prague, KAROLINUM Publishing House, 2003

Copies of the Graecolatina Pragensia to be ordered from the department "Publications" (Ediční oddělení).

Faculty of Arts and Philosophy. E-mail address: edice@ff.cuni.cz

Address: CZ - 110 00 Praha 1 - nám. Jana Palacha 2

Vorwort

Aus einer Initiative der Freien Universität (FU) Berlin von 1999 hat sich eine viel versprechende wissenschaftliche Zusammenarbeit des Fachbereichs "Philosophie und Geisteswissenschaften" der FU und des "Instituts für griechische und lateinische Studien" an der Philosophischen Fakultät der Karlsuniversität Prag auf den Gebieten der klassischen Philologie, des Mittellateins und des Neulateins zu entwickeln begonnen. Die erste Frucht dieser Kooperation war ein am 13. - 15. Januar 2000 von den Kollegen der FU Berlin mit großem Erfolg veranstaltetes Colloquium. Die hierbei gehaltenen Vorträge sind inzwischen unter dem Titel *Es hat sich viel ereignet, Gutes wie Böses. Lateinische Geschichtsschreibung der Spät- und Nachantike* erschienen. [\[1\]](#)

Der vorliegende XIX. Band der Graecolatina Pragensia veröffentlicht nun die Beiträge des zweiten Colloquiums, das vom 28. Februar bis 3. März 2002 an der Karlsuniversität unter dem Motto *In laudem aut vituperationem* (Cic. *inv.* 1, 7) stattfand und der Panegyrik bzw. den panegyrischen Elementen in der griechischen und lateinischen Literatur von der Antike bis zum Barockzeitalter gewidmet war. Auch die Kehrseite des Lobs, die negative Topik in der panegyrischen Literatur, wurde miteinbezogen.

Die Prager Tagung wurde von Doz. Dr. Václav Marek, dem Direktor des "Instituts für griechische und lateinische Studien" an der Karlsuniversität, und Dr. Jiří Beneš, dem Direktor des "Instituts für klassische Studien" an der tschechischen Akademie der Wissenschaften organisiert. Von Berlin aus hat Frau Prof. Dr. Gabriele Thome das Tagungsprogramm mitgestaltet. An der Veranstaltung konnten dank der großzügigen Unterstützung durch den "Fachbereich für Philosophie und Geisteswissenschaften" der FU neben den hiesigen auch deutsche Studenten teilnehmen. Bei der offiziellen Eröffnung der Tagung begrüßte der Prorektor der Karlsuniversität, Prof. Dr. Jiří Kraus, die Teilnehmer nicht nur, sondern sprach als *peritus rerum* - er hat sich lebenslang Fragen der Rhetoriktheorie gewidmet - auch inhaltlich zum Thema. Dr. Martin Steiner, Präsidiumsmitglied der Tschechischen Akademie der Wissenschaften, hieß die Teilnehmer auf lateinisch willkommen, und Frau Prof. Dr. Gabriele Thome verlas ein Grußschreiben von Frau Prof. Dr. Gisela Klann-Delius, der Vizepräsidentin der FU Berlin.

Das nächste, dritte Treffen war für das Jahr 2004 und wieder für Berlin geplant. Das Thema, welches erneut Fachleute der antiken, mittel- und neulateinischen Studien vereinigen sollte, lautete: *Motive, Fiktion, historische Realität*. Jedoch nicht alle guten Pläne dürfen Wirklichkeit werden.

Am 27. Juni 2003 ist **Frau Prof. Gabriele Thome**, *colloquiorum auctrix ac promotrix*, nach kurzer, schwerer Krankheit gestorben. Ihrem Andenken sei der Prager Kolloquiumsband in Dankbarkeit für ihr unermüdliches Streben, Wissenschaftler aus unseren beiden Länder zusammen zu bringen, gewidmet.

SUMMARY - SHRNUŤÍ

Gabriele Thome † (Freie Universität Berlin)

Tu satis ad vires Romana in carmina dandas

Lucans Pharsalia-Prooemium in der Tradition antiker Herrscherpanegyrik

Lucans Nero-Enkomium (1,33-66) ist ganz ernst zu nehmen. Es ist fest eingebunden in die Tradition antiker Herrscherpanegyrik und schließt sich vor allem an Vergils *Georgica* an, Buch 1 Anfang (1,24 ff. - der Platz und die Rolle des künftigen Gottes) und Ende (1,498 ff.) an, wobei letzteres ebenfalls durch die Bürgerkriegsthematik bestimmt war. Auch andere, auf den ersten Blick irritierende Aussagen (wie z. B. die Schwere des neuen Gottes 1,53-57) stehen in dieser Tradition und prägen ihrerseits für die Folgezeit eine

Tradition, die selbst noch von christlichen Autoren (Sidonius Apollinaris, Arator) in vergleichbaren Situationen bis hin zu direkten Zitaten übernommen wird.

Tu satis ad vires Romana in carmina dandas .
Lucanovo prooimion v antické panegyrické tradici

Lucanovo enkómion císaře Nerona (1,33-66) je vážně míněnou oslavou císaře Nerona pevně zakotvenou v antické panegyrické tradici spojené s oslavou vladaře. Navazuje především na první knihu Vergiliových *Georgik* - na její začátek (1,24 nn.- místo a úloha budoucího boha) a její závěr (1,498 nn.), kde také má svůj význam téma občanské války. I další pro dnešního recipienta překvapující formulace (jako např. 1,53-57 "hmotnost" nového boha) zapadají do rámce této tradice a na druhé straně jsou základem tradice nové, která má svou roli ještě u křesťanských autorů (Sidonia Apollinaria, Aratora) citujících ve srovnatelných situacích Lucana až doslovně.

Widu-Wolfgang Ehlers (Freie Universität Berlin)

Das Apollo-Experiment

Senecas "Konstruktion" des Kaisers Nero

Die antiken Quellen deuten auf eine enge, gegen Claudius' Sohn Britannicus und dessen Umgebung gerichtete Kooperation zwischen Agrippina und Seneca. Diese Koalition wird nach Claudius' Tod durch Seneca und Burrus einseitig aufgekündigt, um Agrippinas Machtansprüche zu verhindern. Als Agrippina damit droht, sich auf Britannicus' Seite zu schlagen, wird Britannicus beseitigt. Die 'Apollinisierung' Neros durch die Regenten Seneca und Burrus dient als Vorhang, vor dem der regierungsunfähige und -unwillige Nero seinen Launen nachgehen kann und hinter dem Seneca und Burrus die Fäden ziehen. *De clementia* erweist sich in dieser Sicht nicht als Fürstenspiegel, sondern als Propagandainstrument Senecas. Seneca und Burrus haben auf Nero gesetzt, weil ihnen dies als bester Weg erschien, Agrippina kaltzustellen sowie Nero möglichst lange aus der Politik herauszuhalten. Für dieses Ziel wurde Britannicus geopfert. Seneca hatte nicht nur das Format zum Princeps - er war es de facto im *quinquennium felix* , einer Zeit, die das geschilderte Vorgehen zumindest verständlich macht. Die Frage, ob es brauchbare Alternativen gegeben habe und ob diese Politik durch den fünfjährigen Erfolg gerechtfertigt werden kann, wird unterschiedliche Antworten finden.

Nero jako Apollón – Experiment

Antické prameny svědčí o úzké spolupráci Agrippiny a Seneky zaměřené proti Claudiovu synovi Britannikovi a jeho okolí. Po Claudiově smrti byla tato koalice jednostranně vypovězena Senekou a Burrem, kteří chtěli zmařit Agrippininy mocenské ambice. Když Agrippina pohrozila, že se postaví za Britannika, byl Britannicus odstraněn. Regenti Seneka a Burrus záměrně ponechali Nerona, neschopného vládnout a nezajímajícího se o vládu, vystupovat v roli Apollóna a zajistili si tak své pozice. Senekovo dílo *De clementia* tedy nemá z tohoto zorného úhlu funkci "knížecího zrcadla", nýbrž je nástrojem vlastní Senekovy propagandy. Seneca a Burrus vsadili na Nerona jako na nejsnazší způsob, jak odstavit Agrippinu od moci a Nerona držet stranou politického rozhodování. Proto byl obětován Britannicus. Seneca měl předpoklady vládnout jako princeps - tuto roli de facto plnil po dobu *quinquennium felix* , období, které je srozumitelné na základě výše zmíněných okolností. Na otázku, zda existovaly jiné reálné alternativy a zda úspěšné pětiletí opravňovalo takový postup, lze nalézt odlišné odpovědi.

Eva Elm (Freie Universität Berlin)

'Du bist wie jener Gott' -

Die Darstellung Kaiser Konstantins in der *Vita Constantini* des Eusebius von Caesarea

Die *Vita Constantini* wird oft als ein unvollendetes Spätwerk des Eusebius betrachtet, in dem verschiedene Gattungselemente ohne Bezug kombiniert werden. Diese Sichtweise verkennt m.E. Eusebius' Intentionen. Er schreibt die erste Biographie eines christlichen Kaisers und versucht, sowohl 'heidnische' als auch christliche Leser anzusprechen. Daß er dabei antike und christliche Darstellungsformen kombiniert, liegt nahe. In seinem

Bemühen um 'Integration' entspricht er Konstantin selbst. Der Beginn eines christlichen Imperiums ist für Eusebius aber auch Kulminationspunkt der Menschheitsgeschichte. Daher ist die Vita für ihn nicht nur sein letztes Oeuvre, sie spielt auch im Kontext seiner theologischen und geschichtsphilosophischen Werke eine wichtige Rolle. In ihr versucht er - mit Bezug auf den Kaiser - eine Synthese seiner bisherigen Reflektionen. Bei der Beschreibung der 'neuen Ära' beschreitet Eusebius auch formal neue Wege; der Rekurs auf das Thema der Ewigkeit, aber auch Verweise auf Konstantins Bautätigkeit deuten den Bau eines neuen Jerusalems auf Erden an.

Obraz císaře Konstantina v Eusebiově díle *Vita Constantini*

Vita Constantini je často pokládána za Eusebiovo pozdní a nedokončené dílo, v němž jsou kombinovány prvky různých žánrů, které netvoří jednotný celek. Tento pohled podle mého soudu nevystihuje Eusebiovy záměry. Eusebios píše první biografii křesťanského císaře a pokouší se v ní oslovit jak "pohanské", tak i křesťanské čtenáře. Proto v ní uplatňuje prvky jak antických, tak křesťanských literárních žánrů. Jeho snaha o "integraci" je v intencích samotného Konstantina. Počátek křesťanského císařství je však pro Eusebia zároveň také vrcholným bodem dějin lidstva. Proto je tento životopis nejen jeho posledním dílem, ale má důležitou úlohu v kontextu jeho theologických a historicko-filozofických spisů. Eusebios se v něm pokouší - ve vztahu k císaři - o syntézu svých dosavadních názorů. Také pokud se týká formy charakteristiky "nové éry", vydává se novými cestami - téma věčnosti a poukaz na Konstantinovu stavitelskou činnost naznačují budování nového Jeruzaléma na zemi.

Fritz Felgentreu (Freie Universität Berlin) *Kaiser und Tyrannen in der 18. Rede des Libanios*

Der Begriff "Tyrannis" spielt für Libanios im Epitaphios auf Julian scheinbar keine Rolle. Analysiert man aber die Charakterisierung des Constantius, so ergibt sich, dass der Vorgänger Julians konsequent der Tyrannentopik entsprechend dargestellt wird. Die subtile Verwendung der Tyrannentopik ist in der apologetischen Grundhaltung des Epitaphios begründet. Um den besonders bei Gregor von Nazianz (*or.* 4 und 5) eindrucksvoll belegten Vorwurf, Julian habe tyrannisch geherrscht, zu entkräften, weist Libanios nach, dass vielmehr dessen wichtigster Feind ein Tyrann gewesen sei.

Císař a tyran v 18. Libaniově řeči

V Libaniově *Epitafiu* císaře Iuliana se vyskytuje slovo *tyrannis* jednou (101) a *tyrannos* pouze dvakrát (16; 115), takže *tyrannis* zde zdánlivě nehraje žádnou roli. To však vyvrací topika spojená s obrazem tyrana zastoupená v této řeči velmi výrazně v charakteristice Iulianova předchůdce Constantia. Subtilní využití této topiky slouží, jak ukazuje předložený rozbor, základní apologetické tendenci řeči. Libanios v ní vyvrací kritiku vlády císaře Iuliana formulovanou obzvlášť výrazně u Řehoře z Nazianzu (*or.* 4 a 5) tak, že roli tyrana připisuje naopak Iulianovu největšímu nepříteli Constantiovi.

Bohumila Moučková (Karlsuniversität Prag) *Das Bild des Usurpators in der Preisrede des Pacatus*

In der Lobrede des Pacatus auf Theodosius (*Paneg.* 2 [12]) wird dem besiegten Usurpator Maximus, in Fortsetzung der Tyrannentopik und im Rückgriff auf Prozessreden der Republik, jede positive Eigenschaft aberkannt und sogar ein zusätzliches, sonst für ihn unbezeugtes Laster (*libido*) zugeschrieben. Für den Rhetor ist der Gegenkaiser Maximus nicht nur ein typischer Tyrann wie der heidnische Usurpator Maxentius bei Nazarius, sondern trägt näherhin spezifische Züge etwa des verbrecherischen Statthalters von Sizilien Verres (z. B. 2 [12], 64,4 *converrerat*).

Obraz uzurpátora v Pacatově panegyriku na císaře Theodosia

Galský rétor Pacatus (4. stol.) upírá ve své oslavné řeči na Theodosia (*Paneg.* 2 [12]) uzurpátoru Maximovi, jeho poraženému soupeři, v souladu s tradicí panegyrického žánru a v návaznosti na procesní řeči z

období římské republiky jakoukoliv dobrou vlastnost a v rozporu s historickou tradicí mu naopak další negativní vlastnost připisuje (*libido*). A jestliže se v tomto portrétu objeví aluze na (Ciceronova) Verra, tak proto, aby Pacatus naznačil, že vzdorocísař Maximus považoval Galii pouze za objekt vykořisťování stejně jako kdysi pověstný správce provincie Sicílii.

Jan Kalivoda (Karlsuniversität Prag)

Semper laus eius in ore meo

Die epideiktische Redneri, obgleich immer einer der konstitutiven Typen dieser Gattung, wurde in der klassischen und hellenistischen Periode der griechischen Literatur sehr spärlich theoretisch erörtert. Darum haben sich auch die römischen Handbücher der Rhetorik diesem Genre während der Republik und des Prinzipates nur sehr dürftig gewidmet und die griechische rhetorische Fachliteratur des Attizismus wurde in Rom, wie es scheint, zu diesem Zwecke nicht benutzt. Die spätrömischen Panegyrikenautoren nahmen also wahrscheinlich direkt die griechischen Muster nach und bedienten sich nur der griechisch geschriebenen rhetorischen Fachliteratur. Aber am Beginn des Mittelalters vertrocknet die handschriftliche Tradition dieser Autoren fast ganz und sie bleiben bis zum 15. Jahrhundert lateinischer Europa unbekannt. Darum fehlten dem Frühmittelalter für Pflege dieses Genres sowohl theoretische Voraussetzungen als auch praktische Vorbilder, und in meisten Fällen auch entsprechendes Publikum. Die Umgebung der ottonischen Kaiser des 10. Jahrhunderts stellte aber eine Ausnahme dar. Und gerade an ihrem Hof tritt Mantuaner Bischof Gumpold hervor, Autor der zweitältesten erhaltenen Wenzels-Legende, die ihre einzige uns bekannte vorangehende Quelle vor allem um panegyrische Motive bereichert und die Hauptfigur als einen idealen christlichen Herrscher darstellt.

In der Technik und Komposition der Gumpoldschen Legende sind aber keine Spuren der antiken panegyrischen Tradition zu beobachten. Beide verraten einen sehr gebildeten und gewandten Latinisten, der trotz dem Mangel der Vorbilder fähig war, ein im frühen Mittelalter seltenes Beispiel des Panegyrikus zum Gunsten eines weltlichen Herrschers zu schaffen.

Semper laus eius in ore meo

Ačkoliv bylo oslavné řečnictví tradičně pokládáno za jeden ze tří základních řečnických žánrů, ve skutečnosti mu nebylo v klasickém ani helénistickém období řecké literatury věnováno mnoho teoretické pozornosti. Z toho důvodu se mu odborně nevěnovaly ani římské rétorické příručky období pozdní republiky a principátu a římscí autoři nečerpali ani z děl, která se v řecké odborné literatuře na epideiktické řečnictví zaměřila v období atticistickém. Proto pozdněantické římské panegyriky vznikaly patrně na základě přímé znalosti řeckých vzorů a návodů. Samy však ve většině dochovaných případů na konci starověku přestávají být evropským latinistům známé a přecházejí do období renesance jen v několika málo rukopisech. Proto v raném středověku chyběly pro další rozvoj tohoto řečnického žánru jak teoretické základy, tak praktické příklady a až na nečetné výjimky rovněž vhodné publikum. Takovou výjimkou bylo dvorské prostředí ottonské dynastie, v níž literárně působil mantovský biskup Gumpold, autor jedné z nejstarších svatováclavských legend. Tato legenda doplňuje zprávy starších pramenů především o panegyrické motivy vyzvedající titulní postavu jako ideálního křesťanského panovníka.

V literární technice Gumpoldovy legendy však nelze pozorovat žádné stopy využití literární teorie panegyrického žánru ani návaznost na antické vzory. Kompozice i jazyková technika textu prozrazují pouze značnou autorovu vzdělanost a vyjadřovací schopnost, díky nimž se Gumpoldova legenda stala řídkým příkladem raněstředověkého panegyriku na světského vládce, aniž mohla navázat na kanonizované učební texty rétoriky, jež nabízejí středověkým latinistům pomoc až od 12. století.

Kaspar Elm (Freie Universität Berlin)

Friedrich II. und Franz von Assisi

Die Stärke von Macht und Ohnmacht

Kaiser Friedrich II. und Franz von Assisi waren für einige Jahrzehnte Zeitgenossen. Sie haben voneinander gewußt, sind sich aber wahrscheinlich nie persönlich begegnet. Beide waren im 13. Jahrhundert Ausnahmeerscheinungen. Der eine vertrat noch eindrucksvoller als seine Vorgänger den Anspruch des römischen Kaisertums auf die Weltherrschaft, der andere entsagte radikaler als die Laien, Ordensleute und

Kleriker seiner Zeit der Welt und wurde zum " *pauper* " und " *idiota* ". In dem vorliegenden Beitrag wird dieser Gegensatz pointiert herausgestellt, um die ganze Spannweite der im Duecento praktizierten Nachfolge des zum " *homo pauper* " gewordenen Sohn des Himmelsherrschers deutlich zu machen.

Fridrich II. a František z Assisi. Síla moci a bezmoci

Císař Fridrich II. a František z Assisi žili několik desetiletí jako současníci. Navzájem o sobě věděli, nikdy se však patrně nesetkali osobně. Oba byli mimořádnými osobnostmi 13. století. Fridrich prosazoval ještě důrazněji než jeho předchůdci nároky římského císaře na světovládu, František se odříkal světa radikálněji než laici, členové řádu i klerici jeho doby a stal se chudým (*pauper*) prostáčkem (*idiota*). V tomto příspěvku je tento protiklad podán ve vyhocené podobě, aby se ukázalo celé rozpětí, v němž se ve 13. století uskutečňovalo následování příkladu Syna Božího, který se stal *homo pauper*.

Angelika Lozar (Freie Universität Berlin)

De discessu a monachizantium rabie et scabie Romanensium .

Konvertitenpanegyrik im konfessionellen Zeitalter

Im konfessionellen Zeitalter waren religiöse Konversionen ein öffentliches Ereignis, das Anlaß bot zu vielerlei Formen publizistischer Auseinandersetzung in Prosa und Versen. Im Mittelpunkt des folgenden Beitrags steht ein panegyrisches Gedicht auf die Konversion des heute unbekanntem, ehemaligen Augustinereremiten Gottfried Rabe, der im Jahr 1601 zum Protestantismus lutherischer Ausprägung übertrat. Das *Dialogisticum pro asserendo Domini Godefridi Rab discessu, a monachizantium rabie et scabie Romanensium* aus der Feder eines unbekanntem Dichters ist ein Panegyricus besonderer Art, der " *laus* " und " *vituperatio* " in sich vereint: Während zunächst der Papst " *in vituperationem* " zum Antichristen stilisiert wird, folgt sodann die " *laus* " des Konvertiten Rabe. Das Gedicht wird nach einer Einführung in die historische Quellenlage zu Konversionen im konfessionellen Zeitalter inhaltlich paraphrasiert, interpretiert und anschließend erstmals in einer modernen Edition veröffentlicht.

De Discessu a monachizantium rabie et scabie Romanensium. Panegyrik na konvertitu Gottfrieda Rabe

Náboženské konverze byly v dějinném období determinovaném sporem konfesí veřejnou záležitostí vyvolávající veřejné polemiky publikované prózou i veršem. Tento příspěvek se týká oslavné básně u příležitosti konverze dnes neznámého Gottfrieda Rabe, někdejšího augustiniánského eremity, který se stal r. 1601 protestantem luteránské orientace. V panegyriku *Dialogisticum pro asserendo Domini Godefridi Rab discessu, a monachizantium rabie et scabie Romanensium*, který je dílem neznámého básníka, se spojuje *laus* a *vituperatio*: v první části je papež představen v roli Antikrista, v následující je oslavován konvertita Rabe. Po úvodu zabývajícím se stavem historických pramenů o konverzích v uvedeném období následuje parafráze, výklad a edice panegyriku.

Jiří Beneš (Akademie der Wissenschaften Prag)

Vom Panegyrik zum Fürstenspiegel.

Wandlungen des antiken Genres bei J. A. Comenius

Im Artikel wird anhand der Lob- und Mahnschrift *Panegyricus Carolo Gustavo* des tschechischen Gelehrten Johann Amos Comenius (1592-1670) die Wandlung und Verschmelzung des antiken Genres mit der späteren Tradition der sog. Fürstenspiegel verfolgt. Eine besondere Aufmerksamkeit wird den Parallelen mit dem klassischen Werk dieser Gattung *Institutio principis christiani* des Erasmus von Rotterdam gewidmet.

Od panegyriku ke knížecímu zrcadlu . Proměny antického žánru u J. A. Komenského

Příspěvek demonstruje na oslavném a nabádavém spisku *Panegyricus Carolo Gustavo* J. A. Komenského (1592-1670) proměnu antického žánru panegyriku a jeho prolínání s pozdější humanistickou tradicí tzv. knížecích zrcadel. Zvláštní pozornost je věnována paralelám s klasickým dílem tohoto žánru, *Institutio principis christiani* Erasma Rotterdamského.

Martin Svatoš (Akademie der Wissenschaften Prag)

Bohuslaus Balbinus SJ und literarische Elogia seiner Zeit

Schon im 16. Jahrhundert wurden die Elogia häufig in der humanistischen Literatur gepflegt, im folgenden Jahrhundert sind sie zu einer selbständigen literarischen Gattung geworden und haben eine große Beliebtheit in der lateinischen Literatur erlangt. Derartige literarische Elogia sind Lobschriften, in denen man vorwiegend Heilige, aber auch Repräsentanten der gesellschaftlichen Elite verherrlichte und Mitglieder der religiösen Bruderschaften oder Berufskorporationen rühmte; andere Elogia priesen personifizierte Länder, Tugenden u.s.ä. Neben den anerkennenden Lobschriften wurden aber auch die abfälligen, satirischen Elogia verfaßt. Mit dieser Art von Elogen hat sich der böhmische Jesuit, Lehrer der Humaniora an den Jesuitengymnasien, Historiker und Dichter Bohuslaus Balbinus (1621 - 1688) theoretisch befaßt und in seinem literaturtheoretischen Lehrbuch auch eine praktische Anleitung zu ihrer Komposition gegeben. Der Artikel bringt Beispiele der Elogia von Balbinus und mehreren anderen lateinischen Autoren seiner Zeit. Der Beitrag hat in Absicht auch die historische Bedeutung der Elogia zu zeigen. Schließlich widmet er sich dem Unterschied zwischen den literarischen Elogen dieser Art und den Elogen als Nekrologe der verstorbenen Mitglieder der Gesellschaft Jesu.

Bohuslav Balbín a literární elogia jeho doby

Literární elogia 17. a první poloviny 18. století vycházela z antické a humanistické tradice panegyriků a oslavných nápisů. Elogia byla hojně pěstována již v humanistické literatuře 16. století, velké obliby dosáhla v latinské literatuře následujícího století, kdy se stala samostatným literárním druhem. Teoretické zásady pro skládání elogií vypracovali především jezuité nebo literáti školení v jezuitských školách, kteří vydávali i celé sbírky elogií.

Literární elogia jsou panegyriky, které oslavovaly světce či světece, často i reprezentanty společenských elit, náboženských bratrstev či profesních korporací, jiná elogia glorifikovala personifikace zemí, ctností apod. Vedle oslavných elogií však byla psána i elogia hanlivá, satirická. Literární elogia byla skládána básnickou prózou, někdy rytmizovanou, jejíž syntaktické, příp. rytmické celky byly vyznačeny specifickou grafickou úpravou textu, která vnějškově připomíná veršovou podobu.

Teoreticky se tímto druhem elogií zabýval též jezuita Bohuslav Balbín, jenž ve své literárněteoretické učebnici *Verisimilia humaniorum disciplinarum* (1. vyd. Praha 1666) podal i praktický návod k jejich skládání; oba typy elogií (oslavných i hanlivých) sám skládal. Článek přibližuje Balbínem popsanou metodu, které se sám při skládání elogií držel, a přináší ukázky elogií jak Balbínových, tak několika dalších latinských autorů jeho doby, jejichž témata i zpracování jsou zajímavá nejenom z hlediska literárněhistorického, ale i kulturněhistorického.

Cílem příspěvku bylo ukázat též význam elogií pro historické bádání. Elogia mohou sloužit jako pramen k sociálním a politickým dějinám, stejně jako k dějinám literatury, vzdělanosti a vědy raného novověku, jejich studium není bez důležitosti pro poznání jak života společenských elit, tak náboženského života té doby (např. doklady barokního kultu světců), nemluvě o studiu novolatinské řeči a literatury.

V závěru se autor příspěvku věnuje rozdílu mezi literárními elogií tohoto druhu a elogií jakožto nekrology zemřelých členů Tovaryšstva Ježíšova, u nichž převládala funkce informativní a mravněvýchovná nad estetickou.

[1] Es hat sich viel ereignet, Gutes wie Böses. Lateinische Geschichtsschreibung der Spät- und Nachantike , hrsg. von Gabriele Thome und Jens Holzhausen unter Mitarbeit von Silke Anzinger. Beiträge zur Altertumskunde, Bd. 141, K.-G. Saur, München/Leipzig 2001 .

Graecolatina Pragensia XVIII

Acta Universitatis Carolinae Philologica 3 - 2000

(Karolinum - nakladatelství Univerzity Karlovy, Praha 2003)

Copies of the Graecolatina Pragensia to be ordered from the department "Publications" (Ediční oddělení).

Faculty of Arts and Philosophy. E-mail address: edice@ff.cuni.cz

Address: CZ - 110 00 Praha 1 - nám. Jana Palacha 2

Summaries of the articles

Magdalena Barbu-Moravová

Trajan as an ideal ruler in Pliny's Panegyric

This article analyzes the portrait of Trajan as an ideal ruler as given by Pliny in his Panegyric. Pliny's description has been probably composed under the influence of stoicism, drawing mainly upon the ideas of Dion Chrysostom and Seneca. The conception of the Panegyric fully corresponds to the official political propaganda of Trajan. Pliny tries hard to link together concepts which are in fact incompatible: the republican ideals and principles and the absolutist power of the Emperor. However, his efforts only make it clear that Roman society, its values and the concepts of ethics, morality, and justice of its citizens was rather flexible to adapt to the circumstances of monarchy.

Jan Bouzek

The reuse of building materials and old objects or deposits in secondary positions

The author discusses different cases of recycling of older materials in later constructions, using examples from his own and other excavations (Samothrace, Kyme, Pistiros, Anuradhapura, Beirut, etc.). While worked stones and bricks can easily be recognised since they keep their shapes at least to some extent, other materials, like decomposed mudbricks, clay and sand, can only be identified as recycled by small intrusive items they contain, like fragments of pottery. Nevertheless, any new building constructed is in a way a kind of reuse of what had been worked before: always by forces of nature, but in many cases also by our human predecessors.

Filip Karfik

Die Lebenden und die Toten, Jonathan Barnes, Anna Greco und das Substrat der Genesis. Zur Interpretation des Argumentes aus den Gegensätzen in Platons Phaidon

L'article discute les interprétations qu'ont proposées du premier argument du *Phédon* J. Barnes et A. Greco. Les deux ont soutenu que les vivants et les morts dont parle l'argument sont à comprendre au sens des âmes changeant leurs propriétés. Cependant, si on lit le premier argument du *Phédon* à la lumière du dernier ce sont les corps qui deviennent vivants et morts. C'est sous cette perspective que l'auteur propose une interprétation du premier argument. Celle-ci dégage une prémisse implicite: le substrat ultime du devenir-vivant et devenir-mort doit être, à l'instar de la *chôra* du *Timée*, lui-même indestructible.

Lenka Karfiková

Die Rede von Gott nach Gregor von Nyssa: Warum ist Pluralität der theologischen Diskurse notwendig

L'article traite de la conception du langage présentée par Grégoire de Nyse dans le cadre de sa polémique antiarrienne (*Contra Eunomium*), de ses sources et de sa signification théologique. D'après Grégoire, le langage ne révèle pas les essences des choses (comme le soutient Eunomius, son adversaire); il n'est qu'une tentative humaine, à jamais incomplète, à les atteindre. Ainsi la connaissance humaine consiste dans une recherche et dans un abandon continus des noms pour des choses à connaître. C'est une série des énoncés parallèles et mutuellement complémentaires. Cette conception de Grégoire, nous la trouvons exemplifiée, dans un contexte théologique, dans ses homélies sur le *Cantique des cantiques*.

Barbora Krylová

Ergo als Konsensus-Partikel in lateinischen narrativen Texten

Eine Untersuchung an Prosatexten historischer Thematik von Caesar bis Sueton. Der Aufsatz untersucht die Verwendung von *ergo* in historiographischen Texten der klassischen Zeit; *ergo* ist seiner Grundbedeutung nach eine Konsensus-Partikel, womit die primäre interaktive Funktion als Appell an das Einverständnis des Adressaten/Rezipienten verbunden ist. Inwieweit bleibt in der Geschichtsschreibung, also einem dafür eher ungünstigen Texttyp, diese Grundbedeutung und vor allem die primäre Funktion eines Interaktionssignals bewahrt? Aus der Analyse sämtlicher *ergo*-Stellen in den untersuchten Texten (wobei die sie enthaltenden Textsegmente nach ihrem Kommunikationsstatus in drei Grundtypen eingeteilt werden: Wiedergabe der sprachlichen Kommunikation zwischen dargestellten Personen, längere Reden dargestellter Personen, narrative Textsegmente) ergibt sich, dass die Grundbedeutung der Partikel so gut wie immer greifbar bleibt. Ein Appell an den Rezipienten um Einverständnis ist damit in denjenigen Fällen verbunden, wo die "unbestreitbare Berechtigung" der *ergo*-Diskurseinheit pragmatisch oder semantisch bedingt ist (d. h. in der Mehrheit der Verwendungstypen); sie trägt dann deutliche Züge eines Interaktionssignals. Wo *ergo* hingegen "nur" als Indikator der Textorganisation auftritt (indem es nach einer Parenthese die Rückkehr zur Hauptlinie signalisiert), ist seine Funktion meist nicht interaktional. Dies läßt sich allgemein aus dem Verhältnis zwischen Grundbedeutung und weiteren funktionalen Charakteristika einer Partikel erklären.

Věra Laštovičková

Classical vase in the period of the Classicisme

The importance of J. J. Winckelmann, W. Hamilton and J. Wedgwood in the European culture around 1800
In the seventies of the 18 th century a kind of "vase madness" appeared in European culture, in the air of the new Classicism, which put Antiquity as model. Three personalities played especially important parts in the rise of this new ideal. J. J. Winckelmann stressed a high artistic value of Greek vases. W. Hamilton offered models to artists and artisans in his antique collections and their marvelous publications. And J. Wedgwood distributed his creamware and stoneware (largely imitating the Classical models) all over Europe.

Bohumila Mouchová, Blanka Hornová

Arrogantia

Die wertenden Ausdrücke *arrogantia*, *arrogans*, *arroganter* beziehen sich auf Einstellungen und Handlungen, die den durch die römische Gesellschaft anerkannten Normen nicht entsprechen. Sie bezeichnen ein übertriebenes Selbstbewusstsein, das zur Geringschätzung anderer Menschen und ihrer Meinungen, unter Umständen bis zu Hochmut führt. Auf dem Gebiet der rhetorischen Theorie und Praxis, wo man diesen Wörtern zuerst und relativ häufig begegnet, wird jeder Anschein von *arrogantia* zu meiden gesucht. So sichert sich der Redner z. B. im voraus ausdrücklich gegen die Unterstellung, er rede anmaßend, ab, um dann seine Verdienste berechtigterweise darstellen zu können, ohne die Sympathie der Zuhörer zu verscherzen. Andererseits vermag er den Vorwurf der *arrogantia* wider seine Gegner zu richten, um das Publikum so in eine gemeinsame, durch gesellschaftlich sanktionierte Werte gesicherte Front gegen diese *arrogantes* zu ziehen. *Arrogantia*, *arrogans*, *arroganter* haben aber natürlich keineswegs nur mit der Rhetorik zu tun, sondern betreffen allgemein das Verhalten von Personen(gruppen) in der römischen Gesellschaft. Außerdem bezeichnen sie die Überschätzung der menschlichen Erkenntnismöglichkeit und die Mißachtung der kosmischen Einbindung des Menschen. In der Kaiserzeit rückt die *arrogantia principalis* ins Zentrum des Interesses, also das maßlos-hochmütige Verhalten, das die auch einem Prinzepts gesteckten Grenzen überschreitet; besonders aufmerksam wird diese Anmaßung in unseren Texten vermerkt, wenn sie sich gegen Senatoren richtet.

Dagmar Muchnová

***Epei* en tant que particule dans les phrases autonomes**

The aim of this article is to demonstrate that *epei* occurs not only in subordinate (temporal or causal) clauses and compound (coordinated) sentences which used to be labelled as motivating (cf. Pfudel, Rijksbaron), but also in the independent/simple sentences which have neither an apodosis nor are motivating the expression of the foregoing statement. In such sentences *epei* often occurs at the very beginning of the sentence just before the imperative of the *verba dicendi*, which introduce rhetorical questions (in a monologue with the diaphonic features) or the very questions (in the dialogues). By virtue of the *epei* the speaker reactivates the attention of the addressee and signals the urgency of his own words endeavouring him to accept the opinion of the speaker. The use of *epei* immediately after a vocative signals the beginning of his answer and so advises (as the vocative) of the change of the speaker. In the investigated instances, *epei* has neither semantic nor syntactic meaning. It consequently operates as particle on the interactional level of discourse which accounts for establishing and maintaining interactional relationship between interlocutors (cf. Kroon, Wakker).

Ladislav Stančo

Gandharan Toilet Tray with the Image of Scytho-Parthian King

Subject of this article is a palette, so called toilet tray, kept in the Náprstek Museum in Prague. The size of the object is very unusual (the diameter measures 19.3 cm), because the normal size of this class of objects is about 8 to 15 cm. The toilet tray may have depicted the same person as represented on the coins of Scythian kings Maues I. or Azes I., and on the glass roundel, most probably king Azes I., who ruled just over the Gandhara region. The exceptional size of our object suggests that the tray was of unusual importance and should have been the property of the king or of somebody from the royal family.

Graecolatina Pragensia XVI-XVII

Acta Universitatis Carolinae Philologica 3 - 1998

(Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, Praha 2000)

J. Bouzek, J. Musil, Iva Ondřejová, *Ein Fragment einer römischen Kaiserstatue* (Fragment bronzové sochy římského císaře), s. 7-11

Publication of fragment of a Roman bronze statue in a private collection in Prague. The left hand holding a sword, whose grip terminates in eagle's head, has been acquired in the thirties from the territory of presentday Serbia. It was originally part of a statue of an emperor from the 3rd century A. D. Similar statues often stood in military camps, and the fragment may have come from a statue destroyed deliberately as a result of a *damnatio memoriae*.

Růžena Dostálová, *Das Ideal der stasis gegenüber der kinesis in der byzantinischen Weltanschauung (der Fall des idealen antiken und byzantinischen Porträts)* (Ideál statičnosti ve srovnání s pohybem v byzantském myšlení /Případ ideálního antického a byzantského portréty/), s. 13-20

Verf. analysiert den Gegensatz des antiken und byzantinischen Porträts. In der Antike wurde eine schöne Statue mit einem ideal schönen Mensch verglichen (vgl. Ovid. Met. X 247-251; 275-6), in Byzanz war im Gegensatz dazu das Ideal die starre unbewegliche Statue (Psell. Chron. ed. Renauld, t. I, p. 23; t. II, p. 30-31; Anna Komn. III 3, 5). Das ideal der starren Stille und Unbeweglichkeit wurde auch mit Landschaftsbeschreibungen verbunden (Psell. Chron. T. II, p. 63). Verf. erklärt diese Erscheinung mit der Entwicklung der griechischen Auffassung von Ruhe und Bewegung, von Zeit und Ewigkeit seit Platon über Aristoteles zu Plotinos. Aus dieser Analyse geht hervor, daß sich im spätantiken Denken und dann in Byzanz die positive Bewertung von unbeweglicher Ruhe, die mit der Kategorie Ewigkeit verbunden wurde, durchsetzte. Damit hängt auch das Ideal erstarrte Porträt der byzantinischen Ikonen zusammen.

Franco Ferrari, *L' oikeion dell'anima e la cognoscienza filosofica: il motivo gnoseologico nel Liside* (Oikeion duše a filozofické poznání: gnozeologický motiv v dialogu Lysis), s. 21-27

Nedávné studie věnované struktuře platonského dialogu ukázaly, že aporetické vyústění tzv. sokratovských dialogů nemusí znamenat Platonovo odmítnutí filozofemat, o nichž se v těchto dialozích hovoří. Tak je tomu i s ústředním filozofickým motivem v dialogu *Lysis*. Pokus o vymezení pojmů *filos*, *filia*, *to filon* je pokusem o odhalení obecných podmínek, které umožňují ustavení vztahu *filia* mezi kterýmikoli dvěma členy. Tento pokus vrcholí ve formulaci principu, podle něhož se vztah *filiva* může ustavit pouze tam, kde se jeden z členů této relace vztahuje k druhému jako k čemusi, co je sice jemu samému vlastní (*oikeion*), co však on sám postrádá (*endeos*). Takový je vztah duše k univerzu idejí. Poznání idejí ve smyslu intelektuálního aktu (*nús*) je *oikeion* duše, jež duše ve svém přítomném stavu postrádá. Univerzum idejí, resp. jeho poznání, se pak jeví jako *to filon* ve smyslu pasivního členu asymetrického vztahu a duše se jeví jako *filé* ve smyslu aktivního členu tohoto vztahu. V tomto pojetí pak spadá *to filon* v jedno s *próton filon*, tj. s *hú heneka* či *to agathon*, neboť platonské Dobro lze vykládat jako sjednocené univerzum idejí.

Filip Karfík, *Hippias der Weise und Anaxagoras der Naturforscher. Zur Frage der kosmologischen Naturforschung in Platons kleineren sokratischen Schriften* (Moudrý Hippias a přírodovědec Anaxagoras. K otázce kosmologické přírodovědy v Platonových menších sokratovských spisích), s. 29-49

La theme de la recherche cosmologique n'apparaît sans les petits écrits socratiques de Platon que tres rarement. Dans l'*Hippias* majeur et dans le *Protagoras*, ce theme est abordé en relation avec Hippias de Clazomene, dans l'*Apologie* en relation avec Anaxagore. Tandis que Hippias est un représentant de la "moderne" sophistique, Anaxagore représente la "vielle" science ionienne de la nature. Dans l'*Apologie*, Socrate se distancie des deux conceptions de la sagesse en leur opposant celle de la philosophie comme science de l'ignorantie humaine. Cela ne veut pourtant pas dire qu'a ses yeux la nouvelle sagesse sophistique et la vielle science de la nature ne font qu'un. Finalement, c'est Platon qui, par son intermédiaire, les différencie.

Lenka Karfíková, *The World as Theophany and the Destiny of Man. According to John Scottus Eriugena's De praedestinatione and Periphyseon* (Svět jako teofanie a lidská svoboda. Podle spisů *De Praedestinatione* a *Periphyseon* Jana Scotta Eriugeny), s. 51-63

Der Aufsatz behandelt die Frage der menschlichen Freiheit in der Schrift *De praedestinatione* Johannes Eriugenas und die mögliche Bedeutung dieses Frühwerks für Eriugenas spätere kosmogonische Vorstellung, wie sie in *Periphyseon* entwickelt wird. Zwei Motiven erscheinen dabei besonders wichtig: (1) Die Idee von *Periphyseon*, dass Gott selbst im kosmogonischen Prozess zur Welt wird, ist in *De praedestinatione* in der Vorstellung angedeutet, dass Gott selbst ein Prädestination ist, d. h. dass er alles, was zum Sein bestimmt ist, in sich beinhaltet. (2) Die Welt als ein Prozess, in dem Gott selbst gegenwärtig ist, kommt zur vollen Transparenz Gottes in der Welt erst in der Rückkehr des Alls zu Gott, die durch Menschen getragen wird, in den die Welt verdichtet ist. In *Periphyseon* wird damit dem Menschen nicht nur sein eigenes Schicksal in die Hand gelegt - wie in *De praedestinatione*, wo der Mensch erst durch seine eigene freie Handlung sein Sein vollendet -, sondern auch das Schicksal des ganzen theophanischen Universums.

Jiří Ohlidal, *Mariades. Ein Beitrag zur Geschichte des römischen Ostens im dritten Jahrhundert nach Chr.* (Mariades. Příspěvek k dějinám římského Východu ve 3. století po Kristu), s. 65-82

Die Studie behandelt einen verhältnismäßig unbekanntem syrischen Verräter, der den Persern Mitte des 3. Jh. bei einer Eroberung von Antiochia am Orontes behilflich war. Anlaß für den Artikel waren die unterschiedlichen Ansichten der Forschung über die Datierung von Mariades' Verrat. Nach einer detaillierten Rekonstruktion des Geschehens auf der Basis der einschlägigen Quellen kommt der Autor zu dem Ergebnis, daß der Verrat des Mariades Teil der ersten persischen Eroberung von Antiochia im Jahr 253 gewesen ist.

Petr Potůček, *The Argumentation ab humanitate in Cicero's Judicial Speeches* (*Argumentace ab humanitate* v Ciceronových soudních řečech), s. 83-94

The general concept of *humanitas* is examined as a source of objective and effective supporting arguments. For the purposes of the study, it is divided into *natural*, *social* and *cultural* aspects and their contextual application is analysed in order to trace the presumed deliberate use of this argumentation technique.

Olga Spěváková, *L'emploi de licet en latin tardif. Avec des remarques sur sa grammaticalisation* (*Licet* v pozdní latině. Poznámky k jeho gramatikalizaci), s. 95-114

Études de la conjonction *licet* en latin: en diachronie et en synchronie du latin tardif (IVe et en Ve siècles). La fréquence relative de *licet* a cette époque. La grammaticalisation de *licet* en conjonction concessive. Différentes fonctions de *licet* a tous les niveaux syntaxiques (niveau de la proposition, de la phrase et des unités supérieures a la phrase). La fonction dominante de *licet* est d'introduire une concessive antéposée, la principale comportant le corrélatif *tamen*.

Eva Stehlíková, *Productions of Classical Drama on the Czech Stage* (Inscenace antických dramatiků na českých scénách), s. 115-120

If we want to examine the context in which the Czech audience perceives Classical drama production, we will have to include in our consideration a number of performances produced in the languages of the majority (Czech and Slovak), in the languages of the minorities (mainly German, and also Polish), the guest performances of foreign companies and the production of modern adaptations of Classical tragedies.

EXISTIMATIONES LIBRORUM

Briefe des Apollonios-Archives aus der Sammlung Papyri Giessen. Edition, Übersetzung und Kommentar Michael Kortus. Giessen Universitätsbibliothek 1999. (Berichte und Arbeiten aus der Universitätsbibliothek und dem Universitätsarchiv Giessen 49). (R. Dostálová), s. 123

Cornell, I., Rankow, B., Sabin, Ph. (Hrsgg.), *The Second Punic War. A Reappraisal*. London 1966 (Bulletin of the Institute of Classical Studies, University of London, Suppl. 67). (V. Marek), s. 123-125

Gaia, Revue interdisciplinaire sur la Grece archaïque, Nr. 1-2, 1997 (Université Stendhal - Grenoble III). (*D. Muchnová*), s. 125-126

Kroon, C., Discourse Particles in Latin. A study of nam, enim, autem, vero and at. (Amsterdam Studies in Classical Philology, 4). Amsterdam, Gieben 1995. (*B. Krylová*), s. 126-128

Grant, M., The Antonines, The Roman Empire in Transition, London and New York, Routledge 1996. (*M. Moravová*), s. 128-130

Matasović, R., Kratka poredbeno povijesna gramatika latinskoga jezika. Zagreb, Matica hrvatska 1997. (*L. Buzássyová*), s. 130-132

Poikilé epigraphika (Études d'Archéologie classique, IX.), sous la direction de Claude Brixhe, Nancy, Association pour la Diffusion de la Recherche sur l'Antiquité (ADRA), 1997. (*V. Marek*), s. 132-133

Pomeroy, Sarah B., Families in Classical and Hellenistic Greece. Representations and Realities. Oxford, Clarendon Press 1997. (*V. Marek*), s. 133-134

The Cambridge Companion to Greek Tragedy, ed. P. E. Easterling, Cambridge University Press, Cambridge 1997. (*E. Stehliková*), s. 134-135

Walentowski, S., Kommentar zur Vita Antoninus Pius der Historia Augusta, Bonn, Habelt 1998. (*B. Mouchová*), s. 136-137

Graecolatina Pragensia XV

Acta Universitatis Carolinae Philologica 1 - 1997

(Karolinum - nakladatelství Univerzity Karlovy, Praha 1998)

In the Commemoration of Karel Janáček (Radislav Hošek), s. 9-11

Bibliography of Works by Karel Janáček, s. 12- 20

Jan Bouzek, Iva Ondřejová, *Tyranto-Slayers: Changes of Meaning, Ancient and Modern* (Tyranobijci. Proměna interpretace ve starověku i v moderní době), s. 23-27 (+ 7 fig.).

Sousoší Tyranobijců, jehož odlitek z univerzitní sbírky je vystaven v Muzeu antického umění a architektury v Litomyšli, představovalo pro nově vzniklou athénskou demokracii významný symbol svobody. Proto byla jeho původní verze, odvečena Peršany, rychle nahrazena novým dílem Kritia a Nesiota. Mezi památky, které reflektují tuto sochařskou skupinu, patří i jeden lékythos z Národního muzea v Praze. V novější době byl původní počet římských kopií obohacen o fragmenty pocházející z raně císařské kopistické dílny v Bájích. Univerzitní odlitky Tyranobijců se staly inspirací pro řadu soch J. V. Myslbeka, zejména pro jeho skupinu Záboje a Slavoje. Sovětská sochařka Věra Ignat'jevna Muchina užila Tyranobijců jako modelu pro sousoší "Dělník a kolchoznice", které se stalo symbolem Mosfilmu a dnes zdobí v podobě velké mozaiky rovněž foyer pražského metra ve stanici Anděl (dříve Moskevská).

Radislav Hošek, *Zwei Wege zur Erkenntnis* (Dvě cesty poznání), s. 29-34

Autor sleduje proměnu v nazírání, kterou přinesl křesťanský názor, že plného poznání se dostává po smrti a že je proto třeba rozlišovat poznávání pozemských věcí od nadpozemských, které má trvalý charakter. Prostředkem k jejich odlišení je i právo, které se stalo *imperiale remedium* díky tomu, že *imperialis splendor* vystoupil na nejvyšší místo ve světské hierarchii. To také nahradilo starý způsob poznávání toho, co je správné, pomocí zářných vzorů vtělených do starých příběhů, jež se přežily (*Corpus iuris civilis, Praefatio*). Pokud se staré obrazy v literární tvorbě ještě vyskytují, jde o manýru, které může využít křesťanský poučený tvůrce, *doctus*. Kdo však v ně věří, stává se nepoučený, *stultus*. Okrajově se upozorňuje na význam papeže Damasa pro zachování antického dědictví proti radikálům Commodianova typu. Dualismus světa se stal ovšem dominantní a vedl k představě dvou vlastí; Damasus 46, 1-3: *Incola nunc Christi, fuerat Carthaginis ante ... mutavit patriam nomenque genusque...*, tj. mučedník Saturninus. Tato cesta byla dovršena Aureliem Augustinem.

Filip Karfík, *"Vieles wie eines ist das Sein." Identität und Differenz bei Heraklit, Parmenides und Platon* ("Bytí je jedno i mnohé." Totožnost i různost u Hérakleita, Parmenida a Platóna), s. 35-45

Jednou z nejstarších podob řecké filosofické reflexe na téma totožnosti a různosti je Hérakleitova filosofie. Řada dochovaných zlomků z Hérakleitova díla hovoří o totožnosti protikladných určení a o protikladné různosti téhož. Totožnost, která se rozestupuje v různost protikladů, a protiklady, jejichž vzájemné napětí je pojátkem totožnosti: to je pravděpodobně myšlenka, která nejenom oživuje Hérakleitovu vizi sebestravujícího a sebevzněcujícího kosmického ohně, nýbrž propůjčuje zároveň i první filosofický obsah pojmu logos. Přitom je nápadné, že Hérakleitos v dochovaných zlomcích tuto myšlenku nespojuje s významem slovesa ‚být‘, jehož užití (ve funkci kopuly) zřetelně potlačuje. - Naproti tomu v Parmenidově filosofické básni je sloveso ‚být‘ postaveno do středu myslitelovy pozornosti. Není však chápáno jako kopula, nýbrž bere na sebe význam absolutní totožnosti bytí se sebou samým, která vylučuje jakoukoli různost. Metaforickým obrazem takto pojatého ‚bytí‘ je Parmenidovi koule, která je všude sama se sebou naprosto identická. - Platónovu filosofii logu (řeči-myšlení), bytí, totožnosti a různosti lze pochopit jako svého druhu zprostředkování mezi Hérakleitem a Parmenidem. Platon sám interpretuje Hérakleitův a Parmenidův odkaz ve smyslu antiteze mezi filosofií bytí jako nezadržitelného pohybu (naprosté různosti) a filosofií bytí jako nehybného klidu (naprosté jednoty). Tuto antitezi vypracovává nejenom na rovině spekulativní, ale rozehrává ji i prostředky básnickými jako protiklad komicky směšného a tragicky vážného. Filosofickému zprostředkování mezi oběma krajnostmi slouží především dialektika bytí, totožnosti a různosti rozvinutá v dialogu *Sofistés*. V jejím centru stojí myšlenka relativního ne-bytí pojatého nikoli jako protiklad k bytí, nýbrž jako různost v rámci plurality ideálně totožných forem bytí. Na této dialektice, která umožňuje myslet bytí zároveň jako "parmenidovsky" totožné i "hérakleitovsky" různé, je založena mj. i filosofická kosmologie Platonova dialogu *Timaios*.

Lenka Karfíková, *Die Gestaltung des Chaos. Das kosmologische Paradigma bei Hugo von St. Viktor und Wilhelm von Conches* (Pořádání chaosu. Kosmogonické paradigma Hugona ze sv. Viktora a Viléma z Conches), s. 47-71

Porovnání představ dvou slavných myslitelů 12. století o vzniku světa. Viktorín Hugo ve všech svých čtyřech líčeních stvoření světa (*Adnot. in Gen. 4* ; *Sent. 1* ; *Dial.* ; *De sacram. I, 1, 2-5*) chápe doslovně vyprávění *Gn 1* a předpokládá postupné formování původně beztvare látky, které má duchovní bytosti (andělu a zejm. člověku) ukázat, že také jeho konstituce je postupná, totiž předpokládá dvojí krok (známý již novoplatonské ontologii): dar bytí a jeho zformování obratem k počátku. Druhý z obou pohybů, ačkoli podobně jako první umožněn dobrotou tvůrce, ponechává prostor pro svobodnou sebekonstituci duchovní bytosti - v případě tělesného člověka dokonce sebekonstituci čase, tj. v dějinách. Děj svobodného sebedotvoření je pro Viktorína symbolizován samým sukcesivním procesem stvoření světa, a tedy zašifrován do struktury veškerenstva. Zvláštní pozornost zaslouží Hugonův podivuhodný "atomismus" (*Sent. 1*), který počítá s nedělitelnou "netělesnou látkou" (*atomus*) jako mezistupněm mezi samotným tvůrcem a stvořenou mnohostí. - Vilém z Conches, jeden z hlavních myslitelů chartrovského okruhu, naopak vášnivě popírá jakýkoli neuspořádaný chaos na počátku (*In Consol. III, 9* ; *Philosophia I, 35nn* ; glosy k *Tim. 30a*): Prvotní elementy (atomy) byly od počátku uspořádány tak jako nyní, jejich dodatečné pořádání a přemísťování, působící pohyb a nepořádek, by nebylo hodné dokonalého tvůrce, navíc tyto prvotní elementy zaplňovaly veškerý prostor, proto se ani přemísťovat nemohly. Jednotlivé bytosti stvořeného universa vznikly podle Viléma pouze v procesu případečných změn kvalit, tj. působením mechanismů přírody. Ostrý Vilémův tón (zmírněný teprve v pozdním díle *Dragmaticon I*) prozrazuje živou polemiku, jejíž adresáty není snadné přesně identifikovat: vedle Hugona je třeba myslet na komentátory Boethiovy *Consolatio*, chartrovce Thierryho, snad i na tradovanou představu o antickém atomismu. - Zatímco podle Hugona ponechává tvůrce v rámci svého díla prostor stvořené svobodě, respektuje ve Vilémově universu tvůrce mechanismy stvořené přírody. Jeden i druhý myslitel, ať svým důrazem na sebekonstituci člověka v dějinách, nebo na autonomii tvůrčích přírodních procesů, ukazují cestu k evropské moderně.

Barbora Krylová, *Comparison between Greek and Latin Consecutive Clauses* (Srovnání účinkových vět v řečtině a latině), s. 73-98

Tento článek je pokusem o klasifikaci řeckých a latinských konsekutivních vět (tj. v řečtině vět a vazeb uvozených *hóste* a v latině konjunktivních vedlejších vět uvozených *ut*, v nichž se konjunktivu užívá samostatně) na základě sémanticko-logického přístupu k popisu souvětí, konkrétně pomocí zásad závislostního popisu meziproporčních vztahů, a o srovnání jejich užívání v obou jazycích. Zmíněný přístup umožňuje vymezit základní třídy vztahů, které jsou konsekutivní věty schopny vyjadřovat, srovnat některé vlastnosti a zákonitosti povrchové roviny řečtiny a latiny pomocí shod a odlišností ve vyjádření týchž sémantických vztahů a dále uvést konsekutivní věty do souvislosti s jinými prostředky vyjadřujícími stejné vztahy. Společným rysem rozmanitých sémantických vztahů, které mají propozice povrchově vyjadřované větami a vazbami uvozenými *hóste*, resp. *ut* ke svým propozicím řídicím, je kauzalita a způsob. Přítomen může být pouze jeden z těchto rysů (jako kauzalita ve vztahu následkovém / důsledkovém či způsob ve vztahu způsobovém) nebo oba zároveň (vztah účinkový), a to v různé intenzitě, což umožňuje jednak plynulý přechod mezi základními typy vztahů, jednak vznik různých sémantických odstínů (jako je např. vztah účinkové srovnávací a účinkově zřetelový pro charakterizaci příliš velké míry vlastnosti). Možnosti povrchového vyjádření vztahu účinkového a způsobového i jejich podskupin pomocí řeckých a latinských konsekutivních vět se v podstatných rysech shodují; rozdíly mezi oběma jazyky vycházejí především z odlišného postavení vět uvozených *hóste* a *ut* v textu a z toho, že ve srovnání s *hóste*, které se objevuje pouze u zkoumaného typu vět, má *ut* značně širší škálu významů. Spojka *ut* uvozuje výhradně vedlejší věty úzce spojené se svými větami řídicími, což téměř znemožňuje její použití při vyjadřování sémanticky poměrně volného vztahu následkového / důsledkového; ten bývá v latině vyjadřován zpravidla parataktickým souvětím nebo textovým spojením samostatných vět, nejčastěji se spojkou *itaque*. Naproti tomu *w{ste*, které může uvozovat jak věty vedlejší, tak hlavní, zaujímá postavení jednoho z hlavních prostředků k vyjádření tohoto vztahu. Na druhé straně jsou možnosti latiny ve srovnání s řečtinou bohatší tím, že se konjunktivních vět s *ut* užívá i pro vyjádření jiných než výše zmíněných sémantických vztahů - především vztahu účelového a přípustkového. Tato blízkost povrchových vyjádření umožňuje plynulý přechod i na rovině sémantické a výskyt širokého spektra přechodných případů, jejichž nejednoznačnost lze někdy využít i stylisticky. Užití výlučného

hóste naopak jasně signalizuje přítomnost sémantického vztahu patřícího do některé z výše uvedených základních tříd.

Dušan Machovec, *Zur platonischen Vorlage der aristotelischen Theorie von drei Seiendheiten* (O platónské předloze Aristotelovy teorie tří jsoucností), s. 99-104

Pro užití slova *ousiava* ve filosofickém smyslu nemáme u předplatónských myslitelů žádný doklad. Jak a proč nový filosofický pojem "jsoucnosti" (*úsiá*) vznikl a uplatnil se u Platóna, je ukázáno na jeho výkladu o jsoucnu a nejsoucnu v dialogu *Sofistés*. Aristotelés od svého učitele přejal slovo *úsiá*, avšak užíval ho v jiném smyslu, a to zejména ve významu jakékoli věci samé jako nositelky ostatních "kategorií jsoucna". Stručně řečeno: U Platóna věc *má jsoucnost*, kdežto u Aristotela každá věc nebo její složka přímo *je jsoucností*, ať už jako *tode ti* nebo *ti estin*. V ontologicky i metodologicky velice významném učení o "třech jsoucnostech-podstatách" (látce, tvaru a jejich spojení) Aristotelés vytvořil schéma v mnohém podobné schématu, jaké se vyskytuje už v Platónově "novém" výkladu o třech "rodech" jsoucna v dialogu *Timaios* (48 E nn). Aristotelés sice Platónovo pojetí v jednotlivostech i v celku ostře kritizoval, ale to právě bylo příznačné pro způsob, jak Aristotelés na Platóna navazoval, totiž podstatnou reinterpetací jeho názorů a výkladů.

Václav Marek, *Ager Recentoricus in Sicilia* (Ager Recentoricus na Sicílii (u Cicerona)), s. 105-111

Na dvou paralelních místech svých řečí proti Rullovu návrhu agrárního zákona z r. 63 př. Kr. (*leg. agr. 1, 10-11* a *2, 57-58*) zmiňuje Cicero *Ager Recentoricus* na Sicílii jako výjimku z předpokládaného zvýšení poplatků za pronájem státní půdy v provinciích (*vectigalia*). Tato lokalita je jinak neznámá; sám Cicero ji nezmiňuje ve svých Verrinách, které jsou pro nás nejdůležitějším pramenem pro poznání administrativně-ekonomického stavu římské Sicílie. Autor stati se věnuje problému této ojedinělé, v jejím kontextu ale důležité informace, nejprve z textověkritického hlediska; odmítá občasné pokusy vidět ve slově *recentoricus* obecný a ne toponymický význam, příp. nahradit je jiným výrazem (např. *ensorius*). I když *recentoricus* budí malou důvěru (spolehlivou komponentou se zdá být jen kmen *-cent/kent-*, resp. *-gent-*), je třeba předpokládat jeho místní význam. Pokud jde o právní statut pozemku, který není možno na mapě Sicílie blíže umístit, šlo v podstatě o půdu *incerti iuris*, neboť podle Ciceronova svědectví bylo předmětem diskusí, zda jde o *ager publicus* nebo *ager privatus* (tj. náležející některé ze sicilských *civitates*). Osud jeho držitelů (*possessores*) se tak mohl stát s každým pozemkovým zákonem nejistý. Autor upozorňuje, že Rullův návrh zákona sledoval, pokud jde o Sicílii, obdobný plán reorganizace této provincie, jakou později provedli Caesar a zvláště Augustus, tj. odstranění desátkového systému daní a přechod k peněžním poplatkům.

Bohumila Mouchová, *Zur Charakteristik von Pescennius Niger in seiner Biographie in der Historia Augusta* (Charakteristika Pescennia Nigra v jeho životopise v korpusu Historia Augusta), s. 113-122

Důležitým prostředkem charakteristiky v biografii Pescennia Nigra je porovnání Pescennia Nigra s dalšími osobnostmi, s Didiem Iulianem a zejména se Septimiem Severem. V tzv. vedlejší biografii Pescennia Nigra lze sledovat znatelný posun v traktování několika epizod, týkajících se Didia Iuliana, které autor ve srovnání s životopisem Didia Iuliana samého volně upravuje nebo negativně emotivně komentuje a uzpůsobuje je k novému účelu, jímž je vyzdvižení charakteru a úlohy Pescennia Nigra. Není však zcela vyloučeno, že ve vedlejší biografii Pescennia Nigra zůstaly stopy kritického tónu pramene, který byl společným základem obou životopisů, jak Iulianova, tak Pescenniova. Tento tón mohl být v hlavní biografii Didia Iuliana potlačen, jak soudí někteří badatelé na základě srovnání s Cassiem Dionem a Herodianem. Také Septimius Severus se stal v Pescenniově životopise postavou, s níž je Pescennius srovnáván. Navíc však funguje zároveň jako *laudator* Nigrových velitelských kvalit. Severus - byť tak činí s určitým zdráháním a vyzdvihuje přitom sám sebe - dává tak placet i způsobu, jak autor Pescennia Nigra představil. A pokud se vyjádřil Severus sám k Nigrovi kriticky, autor jeho kritiku vzápětí oslabil. Vztah mezi hlavní biografii Didia Iuliana a vedlejší Pescennia Nigra existuje, ale je velmi volný; hlavní biografie byla svého druhu odrazovým můstkem pro posunutý výklad ve vedlejším životopise.

Milan Mráz, *Die Sinne und die Erkenntnis in der Philosophie der Aristoteles* (Smysly a poznání v Aristotelově filosofii), s. 123-134

Celková koncepce Aristotelovy filosofie je založena na přesvědčení, že vše obecné existuje jen v jednotlivém. Proto veškeré poznání musí podle Aristotela vycházet z údajů smyslů, které nás zpravují o rozdílech a vlastnostech jednotlivých skutečných věcí. Spolehlivost těchto údajů byla tedy pro Aristotela otázkou, již musel věnovat velkou pozornost. Přispívala k tomu i skutečnost, že v řecké filosofii se již před

Aristotelem objevila řada myšlenek, které na jedné straně oprávněně problematizovaly naivní důvěru ve smysly, ale na druhé straně i snižovaly význam smyslových údajů pro poznání nebo přímo zpochybňovaly jejich relevanci (eleaté, atomisté, Platón, sofisté). Aristotelés byl tedy postaven před úkol obnovit důvěru ve smysly na vyšší, filosoficky odůvodněné úrovni. Pokud interpretace Aristotelových názorů o této problematice přihlíží jen k základním výkladům o smyslovém vnímání podaným ve II. a III. knize spisu *O duši*, můžeme dojít k závěru, že důvěra ve smyslové údaje, zvláště pokud jde o "vlastní předměty" smyslů, je pro Aristotela něčím samozřejmým, co nevyžaduje hlubší kritické ověření a odůvodnění. Cílem stati je doložit, že tato důvěra není u Aristotela bezpodmínečná a že je založena na řadě úvah a poznatků. Doklady o tom přináší sledování obsahových souvislostí mezi II. a III. knihou spisu *O duši* a dalších spisů, v nichž se Aristotelés zabývá touto problematikou. Jsou to zvláště spisy *O vnímání a vnímatelném*, *O paměti a vzpomínání*, *O snech* a IV. kniha *Metafysiky*.

V prvních třech z těchto spisů, v nichž se uvažuje o vnímání jako tělesném procesu, se spolehlivost smyslových údajů do jisté míry zproblematizuje, ale Aristotelovo přesvědčení o jejich relevanci se zde může opřít o dva základní poznatky. Jedním z nich je zjištění, že smysly jsou určeny v první řadě pro orientaci v každodenním životě a že tento úkol dostatečně plní. Dále to je zjištění, že mezi smyslovou podobou vnímaného předmětu a jeho skutečnými vlastnostmi může být rozdíl, ale že prvotní zdroj vjemu je vždy ve vnímané skutečnosti. Kritickým porovnáváním a ověřováním smyslových údajů a jejich reprodukce v představách proto může rozum posoudit jejich spolehlivost a najít v nich východisko praktického i teoretického poznání. Tyto poznatky Aristotelés zřetelně uplatňuje i při obhajobě platnosti zásady sporu ve IV. knize *Metafysiky*.

Dagmar Muchnová, *A propos des conceptions de la temporalité relative en grec ancien, en tcheque, en français et en latin* (K rozdílnému pojetí relativních časů v řečtině, češtině, latině a francouzštině), s. 135-143

Článek upozorňuje na odlišné pojetí "relativní temporality" na jedné straně v latině a francouzštině, kde je tradičně její existence uznávána, a na straně druhé v řečtině, kde ji část lingvistů připouští a část zamítá. Srovnání s češtinou vychází ze skutečnosti, že čeština užívá časy ve vedlejších větách, zejm. ve větách obsahových, obdobným způsobem jako řečtina. Čeští lingvisté však postulují pro češtinu relativní temporalitu. Tento postoj, pro klasického filologa poněkud překvapující, ve vztahu k latině nijak neobjasňují. Není pochyby, že dva děje ztvárněné v jednom souvětí jsou navzájem v určitém chronologickém vztahu. Zdá se, že tento vztah je v některých jazycích (např. latina, francouzština) vyjadřován morfologicky pomocí slovesných časů (temporální systém je bidimensionální), zatímco v jiných jazycích (např. řečtina, čeština) se projevuje jen na úrovni kontextu. Adresát si předčasnost děje, atd. neuvědomuje, ale bližší jazykový rozbor ukazuje, že lze předčasnost děje odvodit alespoň zčásti na základě např. používání určitých spojek a příslovcí, na základě přirozeného sledu událostí, našich mimojazykových znalostí, a zejména v souvislosti s vidovou opozicí. Jestliže je v našich myslích řecký aorist spojován s dějem, který je předčasný vzhledem k ději věty řídicí, pak je to do značné míry v důsledku jeho schopnosti vyjadřovat dokonavost (cf. A.-M. Chanet). Dále se domníváme, že je nutné rozlišovat mezi dvěma typy formulací, které jsou v řeckých příručkách a studiích používány poněkud *promiscue*: "*Děj vedlejší věty je předčasný vzhledem k ději věty řídicí*" a "*Děj věty vedlejší je pojímán z hlediska podmětu věty nadřazené*" (cf. Kühner - Gert "*nach der Anschauung des Subjekts im Hauptsatze*"). Druhá formulace se totiž nevztahuje k relativnímu užívání časů; zdůrazňuje pouze eliminaci funkce autora textu v úvahách o tom, jaký čas se ve vedlejší větě používá. Proto může Duhoux definovat okamžik promluvy v nepřímé řeči jako moment "kdy mluví či myslí osoba, jejíž slova či myšlenky jsou reprodukovány". Podobně formulace "*Čas věty vedlejší je uváděn z hlediska autora textu*" neznamená, že čas věty vedlejší je chápán jako relativní vzhledem k momentu promluvy, nýbrž že čas použitý ve vedlejší větě je uváděn do vztahu ke své větě řídicí z hlediska autora textu.

Petr Potůček, *Isocrates: the Force of Appeal* (Ísokratés: síla apelu), s. 145-160

Rané literární útvary antického Řecka - epická poezie, lyrika, filosofická pojednání, počátky historiografie - jsou prvními kroky na cestě vývoje jazykové krece od sdělení k jakémusi "sebeuvědomění" si své schopnosti působit zpětně na realitu a ovlivňovat jednání svých příjemců. Forma tohoto působení i jeho prostředky krystalizovaly podivuhodnou syntézou předchozí jazykově kreativní zkušenosti a vyústily ve vznik svébytného odvětví jazykové komunikace - *rétoriky*.

Gorgiovské pojetí řečnictví jako *peithús démiúrgos* trochu zamlžilo fakt, že samotná *přemluva* jako cíl a žádoucí účinek řeči se nachází mimo spektrum rétoriky samé, je na druhém pólu komunikační situace - je otázkou výsledné reakce posluchače. Pozornost řečnické krece se tedy soustřeďuje na vytvoření co nejúčinnějšího *apelu*.

Z tohoto úhlu pohledu je Ísokratés velice inspirativním autorem, neboť jeho praktické úspěchy ve výuce rétoriky a velice promyšlená koncepce svědčí o hlubokém vhledu do problematiky apelu. Ísokratovy teoretické názory je ovšem třeba pečlivě sbírat po jednotlivých spisech a pak se pokusit o jejich celkovou analýzu. Takto kuse rekonstruovaná mozaika jeho vlastního pojetí rétoriky nám pak může pomoci zodpovědět základní otázku: co je a jak vzniká *tón logón dynamis* a jaké prvky přispívají podle Ísokrata nejvíce k účinnosti řečnického apelu?

Koncepce "vysoké" rétoriky souvisí s posouváním hranic tvůrčích možností umělecké prózy v konfrontaci s poezií jako pramenem inspirace a kreativní zkušenosti. Z rozboru Ísokratových zmínek o básnictví lze vidět, že je reflektoval jako důležitý prvek základní výchovy, první dotek mládeže s estetikou slova a jako zdroj životního poučení skrze účinné příklady či přímé rady. Kupř. jeho úvahy o gnómské poezii jsou východiskem a cennou zkušeností pro jeho vlastní parainetické a symbúleutické postupy. Formální inspirace poezií je zásadně důležitá, neboť vede Ísokrata k vyzdvížení významu zvukové stránky řeči pro účinnost projevu, tj. její rytmické a melodické dikce a eufonických kvalit. Nelze přijmout názor, že Ísokratův přístup jeví známky určitého podcenění poezie (Blass, Wenig) - právě jeho úsilí zhodnotit její dědictví v tvůrčích metodách rétoriky je tou největší poklonou, jakou jí tento svérázný rétor mohl složit.

Ísokratova představa o výchově k umění mluvit je jedinečná svým neustálým akcentem na nerozlučnou spjatost těchto snah s rozvojem osobnosti, budováním charakteru a směřováním k ctnosti a moudrosti. Primární úloha, kterou hraje *logos* duševní činnosti člověka, je základním kamenem jeho pojetí. Proslulý Ísokratův názor, že neexistuje pravé vědění o věcech příštích a vrcholem lidské moudrosti je vypěstění dobrého úsudku, který pomůže člověku odhadnout co nejsprávněji v každé dané chvíli nejlepší možný směr jeho jednání, určuje řeči místo hlavního prostředníka seberozvoje osobnosti, kdy studiem maximálních možností logu u jednotlivých témat pěstujeme svůj úsudek a charakter ocitajíce se pod vlivem nejslechetnějších myšlenek a příkladu (*Antid.* 277). Toto praktické pátrání po pravdě toho aktuálně nejlepšího (tak se patrně dá nejlépe popsat jeho fundamentální princip *eujkairiva*) je Ísokratovi jedinou cestou k moudrosti, pravou *filosofia*. Co se týče osobnosti řečníka, předpoklady pro vznik opravdové *dynamis* jsou bystrá a tvořivá mysl, přirozená touha po pravdivém poznání, ochota tvrdě pracovat, dobrá paměť, silný hlas a sebedůvěra (tyto dvě poslední přednosti, jak známo, Ísokratés sám postrádal). Takto nadaný (či snad výstižněji řečeno *přirozeně vybavený*) adept může úspěšně podstoupit řečnické školení u zkušeného učitele a posléze získá nezbytné zkušenosti v praxi. V tradiční triádě připisuje Ísokratés největší důležitost talentu (*fysis*) a praktické zkušenosti (*empeiria*); řečnické školení (*techné*) může jen prospět dokonalejšímu rozvoji obratnosti mladého řečníka. Ostře vystupuje proti těm sofistům, kteří zastávají názor, že umění mluvit lze univerzálně naučit jako písmenka abecedy. Nikoli, říká Ísokratés, vrcholné řečnické schopnosti jsou výsledkem úspěšného seberozvoje, který je podmíněn nezbytnými předpoklady (zejména talentem a pílí) individuálního žáka. Řečnické *techné* v oblasti formální musí dbát na účinnost přednesu, rytmické a eufonické kvality řeči, co do obsahu pak na pečlivé zkoumání možností tématu a zapojení jednotlivých prvků do struktury řeči v pravý čas (nauka o *kairos*), dále na vysoký styl a originální zpracování. Právě originalita, promyšlenost a stylová propracovanost na straně jedné, jakási vnitřní pravdivost řečnickova postoje na straně druhé jsou hlavními devizami, které podle Ísokratových slov přinášejí jeho škole výsadní postavení. Takový druh řečnické kreace lze uplatnit pouze na velkých a závažných tématech obecného blaha a prospěchu společnosti a státu. Ta kladou nejvyšší nároky na řečnickovy schopnosti. Proto Ísokratés zdůrazňuje svou naprostou a principiální odlišnost od neplodně diskutující dialektiky a zvláště od soudní rétoriky. Mezi řečníkem samým a příjemci leží faktor mimořádně důležitý pro možnosti apelu - řečnickova pověst (*doxa*), která tvoří jeho autoritu u publika. Dobrá pověst má větší praktický účinek než vrcholná řečnická zručnost. Pokud je naopak posluchačstvo zaujato proti řečníkovi, ten má jen mizivou šanci úspěšně uplatnit svůj apel. Proto Ísokratés vší mocí bojuje proti pomluvám, které jsou o něm šířeny, snaží se opravit falešný obraz své nauky a zvrátit nepochopení, kterého se obecně dostává jeho činnosti.

Třetím elementem komunikační situace je posluchačstvo. V tomto ohledu Ísokratés zaznamenal některá zajímavá pozorování, které můžeme směle označit za úvahy z oblasti psychologie publika. Upozorňuje na to, jak je těžké zapůsobit na dav způsobem, který vyžaduje náročného a přístupného posluchače; jak je dav povrchní, podléhá manipulaci demagogických řečníků; jak nelibě nese, jsou-li mu vytýkány chyby a udílány prospěšné rady. Řečník musí v praxi tyto rysy sledovat a vyvinout smysl pro vhodnost a přiměřenost - zejména pak usilovat přirozeně - svým charakterem a schopnostmi, nikoli pochlebováním či líbivostí - o co nejlepší *doxa*, která otvírá mysl posluchačstvu a činí jej přístupným apelu.

Ísokratova koncepce, pokusíme-li se v rámci možností nahlížet ji co nejucelněji, nás překvapí univerzalitou některých obecných principů a širokou komplexností prvků, které vedou k její plné realizaci. Všestranné

nároky, které na řečníka klade, aby byl schopen maximálně uplatnit sílu apelu, dávají jeho škole punc exkluzivity a sám Ísokratés ji otevřeně proklamuje.

Takto můžeme dojít k závěru, jakkoli zdánlivě paradoxnímu, že čteme-li v *Panathenaiku* Ísokratovy nářky nad nepochopením jeho činnosti, znamená to, že jeho metoda ve svých základních principech nezklamala. Její exkluzivita a náročnost nutně musela vzdálit Ísokrata od širokého publika. Řečnický *logos* v jeho pojetí usiluje o nejvyšší možné kvality, klade si cíle v oblasti opravdových hodnot, a především - jeho cesta vede skrze rozvoj charakterových předností a intelektuálních schopností jeho nositele. To vše spoluvytváří sílu apelu a představuje svérázný pokus o podivuhodnou syntézu celé dosavadní tvůrčí i myšlenkové zkušenosti.

Jan Souček, *Kultur in Sikyon unter der Herrschaft der Tyrannen* (Kultura v Sikyónu v době vlády tyranů), s. 161-168

V době tyranidy Orthagorovců se Sikyón zařadil mezi politicky a vojensky mocné státy řeckého světa. Sikyónští tyrané, zejména Kleisthenés, o jehož vládě nás antické prameny zpravují nejobširněji, usilovali o posílení svého postavení doma i v okolí nejen vojenskými prostředky, nýbrž i v oblasti náboženského života a s ním úzce spojené umělecké tvorby. Dokladů o kulturní aktivitě sikyónských samovládců není k dispozici mnoho, avšak antičtí autoři uchovali jména řady básníků, hudebníků, sochařů a malířů, kteří v Sikyónu v archaické době působili. Je dosti pravděpodobné, že alespoň někteří z nich stáli ve službách tyranů.

EXISTIMATIONES LIBRORUM

Les problemes de la synonymie en latin. Colloque du Centre Alfred Ernout, Université de Paris IV (3 et 4 juin 1992). Textes réunis par Claude Moussy, Presses de l' Université de Paris - Sorbonne 1994, p. 221 (*B.*

Mouchová), s. 171-172

A. Giuliano, G. Buzzi, Etruschi. Milano, A. Mondadori Ed. 1994. 236 S. (*V. Marek*), s. 172-173

M. H. Hansen, K. Raaflaub (eds.), More Studies in the Ancient Greek Polis (Historia Einzelschriften 108). Stuttgart, F. Steiner Verlag 1996. 196 S. (*V. Marek*), s. 173-174

S. Fischer - Fabian, Alexander. Der Traum vom Frieden der Völker, Bergisch - Gladbach, G. Lübke Verlag 1994. 384 S. (*V. Marek*), s. 174-175

H. Wild, Untersuchungen zur Innenpolitik des Gaius Flamininus. München (Selbstauftrag) 1994 (Diss. München 1994). 335 S. (*V. Marek*), s. 175

J. Bleicken, Cicero und die Ritter. Abhandlungen d. Akademie d. Wiss. in Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht 1995. 128 s. (*V. Marek*), s. 176